

ХЕРМАН ХЕСЕ КЛАЙН И ВАГНЕР

Част 2 от „Клингзор“

Превод от немски: Недялка Попова, 1987

chitanka.info

1

В бързия влак след стихийните действия и вълнения на бягството и преминаването на границата, след вихъра от напрежения и събития, тревоги и опасности, още дълбоко учуден от това, че всичко мина добре, Фридрих Клайн съвсем рухна. Влакът пътуваше със странно усърдие — макар сега вече да не беше потребно да бърза — на юг и стремително пренасяше малцината пътници край езера, планини, водопади и други природни чудеса, през оглушителни тунели и леко олюляващи се мостове, всичко непознато, красиво и малко безсмислено, картини от учебници, от илюстрирани картички, пейзажи, за които човек си спомня, че някога ги е виждал, и които все пак с нищо не го интересуват. Това беше чужбината, сега мястото му бе тук, нямаше връщане към дома. С парите всичко беше в ред, имаше ги подръка, носеше ги със себе си, само хилядарки, отново ги съхраняваше във вътрешния си джоб.

Към мислите, че вече нищо не би могло да му се случи, щом е отвъд границата, и чрез фалшивия паспорт, засега осигурен срещу каквото и да е преследване, наистина към тези приятни и успокояващи мисли той продължаваше да се връща, обзет от желанието да се стрее и насити и от тях; но хубавата мисъл бе като мъртва птица, в чиито криле някое дете духа — тя не живее, не отваря очи, пада от ръката като оловна, не създава удоволствие, блясък, радост. Странно, в този ден вече много пъти му бе хрумвало: той изобщо не може да мисли за това, за което би желал, няма власт над мислите си, те тичат, накъдето си поискат, и се спират, въпреки неговата съпротива, с предпочитание при представите, които го мъчат. Сякаш мозъкът му беше някакъв калейдоскоп, в който смяната на картините се ръководи от чужда ръка, може би това се дължеше само на дългото безсъние, на възбудата, та нали отдавна беше изнервен. Във всеки случай бе ужасно неприятно и ако скоро не му се удадеше отново да намери малко спокойствие и радост, щеше да бъде отчайващо.

Фридрих Клайн опипа револвера в джоба на палтото си. И това оръжие беше вещ, която принадлежеше към неговото ново снаряжение, роля и маска. Всъщност колко досадно и отвратително беше да влачи със себе си всичко това чак и в тънкия отровен сън: едно престъпление, подправени документи, тайно пришити в дрехите пари, револвер, фалшиво име. И имаше такъв вкус на разбойническа история, на непристойна романтика, че съвсем не подходеше на него, на Клайн, добрия момък. Беше досадно и отвратително и в това нямаше ни отдих, ни освобождение, на каквито се бе надявал.

Боже мой, защо всъщност беше предприел всичко това той, мъж почти на четиридесет години, известен като почтен чиновник и тих, безобиден гражданин, със склонност към ученост, баща на мили деца? Защо? Чувстваше: трябва да съществува някакъв подтик, някаква кипяща принуда, достатъчно силни, за да тласнат човек с неговия нрав към невъзможното, и едва след като узнае това, след като познава подтика и принудата, когато у него отново Всичко бъде наред, едва тогава би бил възможен някакъв отдих.

Той рязко се поизправи, притисна слепоочията си с палци и се мъчеше да мисли. Зле му се удаваше, главата му беше като от стъкло, изпразнена от вълнението, умората и жаждата за сън. Но нищо не му помагаше, трябваше да размишлява. Длъжен бе да търси и да намери, следваше отново да открие, да познае у себе си едно средоточие и донякъде да се самоопознава и саморазбира. Иначе животът щеше да бъде непоносим.

С мъчително търсене той събираше спомените от този ден, както с пинсета се вземат ситните отломки и се вметват в пукнатината на стара порцеланова кутийка, за да бъде отново залепена. Това бяха само мънички късчета и никое нямаше връзка с другите, никое не загатваше със структурата и цвета си за цялото. Що за спомени! Той виждаше малка синя кутийка, от която с трепереца ръка изваждаше служебния печат на своя шеф. Виждаше възрастния мъж на касата, който му изплати чека с кафяви и сини банкноти. Виждаше телефонна кабина, където, докато говореше в слушалката, се опираше с лявата си ръка на стената, за да се задържи прав. Нещо повече: не виждаше себе си, а наблюдаваше друг да върши всичко това, чужд човек, непознатия да изгаря писмата, да пише писма. Виждаше да се храни в ресторант. Виждаше го — не, не беше чужденец, това беше той, беше самият

Фридрих Клайн — в нощта, приведен над леглото на едно спящо дете. Не, това беше той самият! Каква болка му причиняваше тази картина дори и сега в спомена! Каква болка му причиняваше да гледа лицето на спящото дете и да долавя как то поема дъх и да знае: никога вече няма да види как се отварят тези мили очи, никога вече няма да види как се смее малката уста и как яде, никога вече няма да бъде целунат от нея! Каква болка причиняваше това! Защо оня човек, Клайн, сам си причиняваше такава болка?

Отказа се да събира дребните, натрошени късчета. Влакът спря, простираше се чужда, голяма гара, врати се блъскаха, покрай прозорците на вагона се олюляваха куфари, рекламни плакати в синьо и жълто крещяха: хотел „Милано“, хотел „Континентал“. Трябваше да им обърне внимание. Беше ли важно? Криеше ли опасност? Затвори очи и за минута потъна в някакъв шемет, сепна се веднага, отвори ги широко, влезе в ролята на буден. Къде беше? Още стояха на гарата. Чакай, как се казвам? За хиляден път правеше тази проверка. И тъй, как се казвам? Клайн. Не, по дяволите! Махни този Клайн! Клайн вече не съществува. Опипа вътрешния си джоб, където бе пъхнал паспорта.

Колко уморително беше всичко това! Изобщо, ако се знаеше колко безумно мъчително е да бъдеш престъпник... Сви ръцете си в юмруци от напрежение. Всичко тук съвсем не го засягаше: хотел „Милано“, гарата, носачите на куфари, всичко това можеше спокойно да изостави — не, отнасяше се за друго, за по-важно. За какво?

В полудрямка, влакът вече отново пътуваше, той се върна към мислите си. Да, наистина беше толкова важно, въпросът бе дали още дълго би понасял живота. Или — нима не беше по-лесно да сложи край на цялото уморително безсмислие. Нямах ли при себе си отрова? Опиат?... Ах, не, спомни си: не бе получил отрова. Но имаше револвера. Да, правилно. Много добре. Отлично!

„Много добре“ и „отлично“ изрече той гласно, на себе си, и добави още няколко такива думи. Изведнъж се чу, че говори, уплаши се, видя отразено в стъклото на прозореца своето разкривено лице, чуждо, гротескно и тъжно. „Боже мой! — извика в себе си. — Боже мой! Какво да правя! За какво да живея още! Да забия чело в този гротесков образ, да се блъсна в мътното глупаво стъкло, да захая стъклото, да си прережа шията о него. С глава да се блъсна в траверса, тъпо и кънтящо, да бъде замотано от колелата на многото вагони

всичко заедно: черва и мозък, кости и сърце, също и очите, или да се простра на релсите и да бъда смлян, направен на нищо, заличен.“ Това беше единственото, което можеше още да се желае, още имаше смисъл.

Докато отчаян гледаше втренчено своето отражение с нос, опрян о стъклото, отново заспа. Може би за секунди, може би за часове. Главата му се удряше насам и натам, той не отваряше очи.

Събуди се от сън, чиито последни видения останаха в паметта му. Седеше, така сънува, отпред в автомобил, който се носеше бързо и дори стремглаво през някакъв град, нагоре и надолу. Редом седеше някой, който караше колата. Насън той удари в корема този човек, изтръгна от ръцете му волана и почна да кара сам, диво и мъчително, без да гледа пътя, съвсем близо покрай коне и витрини, като се докосваше до дървета, че чак искри изскачаха пред очите му. От този сън се събуди. Главата му бе станала по-ведра. Усмихна се на виденията си. Ударът в корема беше добър, изпита радост след него. Но сега започна да си възстановява съня и да размишлява над сънуваното. Как само се бе носил като вятър край дърветата! Може би това се дължеше на пътуването във влака. Но кормуването при цялата си опасност пак беше удоволствие, щастие, избавление! Да, беше по-добре сам да караш и при това да се пръснеш на парчета, отколкото винаги да бъдеш воден и каран от друг.

Но кому всъщност бе нанесъл този удар насън? Кой беше непознатият шофьор, стоял редом с него на кормилото на автомобила? Не си спомняше никакво лице, никаква фигура — само едно чувство, дръзко, загадъчно настроение... Кой можеше да бъде? Някой, когото уважаваше, комуто даваше власт над собствения си живот, търпеше той да се разпорежда с него и все пак тайно го мразеше и в края на краищата си позволяваше да го ритне в корема! Навярно баща му? Или някой от началниците? Или... или това беше краят?...

Клайн отвори очи. Бе уловил края на изгубената нишка. Отново знаеше всичко. Сънят бе забравен. Имаше нещо по-важно. Сега го знаеше. Вече започваше да проумява, да предчувства, да предвижда защо седеше тук, в бързия влак, защо от днес не се казваше Клайн, защо беше присвоил пари и подправил документи. Най-после, най-после.

Да, така беше. Повече нямаше смисъл да го крие от себе си. Всичко му се бе случило заради жена, единствено заради неговата жена. Колко е добре, че най-после го знаеше!

От кулата на това познание смяташе, че изведнъж обзира далечните простори на живота си, който пред него отдавна се разпадаше само на малки, лишени от стойност късове. Той виждаше назад далечния извървян път, целия си брак, пътят му се явяваше като дълго, пусто, уморително шосе, по което един човек сам, потънал в прах, се влачеше с тежък товар. Някъде назад, невидими отвъд праха, той знаеше, че изчезват светлите висоти и зелените шумящи върхове на младостта. Да, някога той беше млад и не бе младеж като всички, а лелееше големи мечти, изискваше много от живота и от себе си. Но оттогава нищо освен прах и бreme, дълги пътища, жегга, уморени колене и само в съсухреното сърце дебнеше състарена, сънна носталгия. В това се бе превърнал неговият живот.

Той погледна през прозореца и учудено трепна. Необичайни картини се откриваха. Изведнъж видя, сепвайки се, че вече беше на юг. Удивен се поизправи, облегна се назад и отново се свлече един воал — загадката на неговата орис стана малко по-ясна. Той беше на юг! Видя лозови вейки по зелени тераси, златистокафяви полусрутени стени като от стари, медни гравюри, розовочервени цъфтящи дървета. Една малка гара прелетя край тях с някакво италианско име, което завършваше на „огно“ или „огна“.

Доколкото и в момента Клайн можеше да обзре ветропоказателя на съдбата си: той тръгна от своя брак, от службата си, от всичко, което досега беше негов живот и негова родина. И вървеше на юг! Едва сега схвана защо посред стихията и опиянението на своето бягство бе избрал за цел оня град с италианското име. Направил го бе по някакъв указател за хотели, привидно без избор и само наслука, също така би могъл да каже, че тръгва за Амстердам, Цюрих или Малмьо. Едва сега посоката вече не беше случайна. Беше на юг, бе пропътувал Алпите. А с това бе изпълнил най-лъчезарното желание от младите си години, от онази младост, чийто споменен знак беше угаснал и се бе загубил по дългите, пусти друмища на едно безсмислено съществуване. Някаква непозната сила бе наредила всичко така, че да се изпълнят двете най-пламенни възжелания на живота му: отдавна забравеният копнеж по Юга и тайното, никога непроявено ясно и открито желание за бягство

и свобода от принудителния труд и праха на неговия брак. Оня спор с началника, онази неочаквана възможност за присвояването на парите — всичко, което му изглеждаше толкова важно, сега се разпадна на малки случайности. Не, те го бяха водили. Бяха победили двете големи желания в душата му, всичко друго бе само път и средство!

Клайн дълбоко се изплаши от този нов възглед. Чувстваше се като дете, което е играло с кибрит и е запалило къщата. Сега тя гореше.

Боже мой! И каква му бе ползата? Дори да отпътуваше до Сицилия или Константинопол, можеше ли това да го направи с двадесет години по-млад?

Междувременно влакът летеше, прелитаха и оставаха назад село след село, странно красиви, една весела картинна книга с всички хубави неща, които човек очаква от Юга и познава от илюстрираните картички; каменни мостове с изящни дъги над потоци и кафяви скали, оградни зидове на лозя, обрасли с ниски папрати, високи, стройни камбанарии, фасади на църкви, пъстро изрисувани или засенчени от сводести аркади с леки благородни дъги, къщи с червенорозова мазилка и дебелостенни лоджии, оцветени с най-хладното синьо, облагородени кестени, тук и там тъмни кипариси, катерещи се кози, господарска къща сред затревена поляна и първите палми, ниски, с широки стволове. Всичко бе забележително и доста невероятно, но всичко, събрано заедно, бе необикновено красиво и възвестяваше нещо като утеха. Югът съществуваше, не беше приказка. Мостовете и кипарисите бяха сбъднали се младежки мечти, къщите и палмите казваха: ти вече не си в старото, започва нещо съвсем ново. Въздухът и слънчевата светлина изглеждаха наситени с аромати и подсилени, дишането беше по-леко, животът — по-възможен, револверът ставаше излишен, това да бъдеш изличен върху релсите — не така наложително. Въпреки всичко един опит сякаш беше възможен. Навярно животът би протичал поносимо.

Отново го обори сънливост, сега той й се поддаде по-леко и заспа, докато настъпи вечерта и го събуди пълнозвучното име на малък курортен град. Забързан, слезе.

Някакъв прислужник с надпис „Хотел «Милано»“ на фуражката го заговори на немски и той поръча да му запазят стая и взе адреса.

Олюлявайки се като сънен, излезе от остъкленото хале и от шемета, тръгна в прохладната вечер.

„Така си представях Хонолулу“ — мина му през ума. Един фантастично неспокоен пейзаж, вече почти нощен, се мержелееше насреща, чужд и непонятен. Склонът слизаше стръмно надолу, а там, в дълбочината, бе разположен градът, погледът се свеждаше отвесно към осветените площади. От всички страни го заобикаляха стръмни, островърхи планини, сякаш келлета захар, рязко наклонени към едно езеро, различимо чрез отраженията на безбройните лампи по кея. Въжена линия се спускаше към града като кош в шахта, полуопасна, полуигралка. По няколко от високите планински конуси чак до върха в капризни редици грееха осветени прозорци, образуваха каскади и съзвездия. В града се издигаха покривите на големи хотели, а между тях тъмнееха до черно градини, около ярките лампи духаше топъл, летен, вечерен вятър, приятен, наситен с прах и аромати. Откъм безредно пронизания от искри мрак край езерото прииждаше на вълни прецизно тактувана и комична духовна музика.

Дали това бе Хонолулу, Мексико или Италия, за него нямаше значение. Но беше чужбина, нов свят и нов въздух и дори когато го объркваше и тайнствено го изпълваше със страх, той все пак бе облъхван от омая и забрава и нови, неизпитвани чувства.

Една улица като че ли извеждаше вън от града и той тръгна да се разходи натам, покрай складове, навеси, празни камиони, после се заредиха малките къщи на градските покрайнини, където високи гласове крещяха на италиански, а в двора на някаква гостилница подрънкваше мандолина. В последната къща пееше момиче, лъх на благозвучие притисна сърцето му, за своя радост той можа да разбере много думи и да запомни рефрена:

*Mamma non vuole, papa ne meno,
Come faremo a fare l'amor?*^[1]

Песента звучеше като от мечтите на младостта му. Несъзнателно той продължи да крачи по улицата, увлечен, вървеше в топлата нощ, в която свиреха щурци. Приближи до едно лозе и се спря омагьосан. Някакъв фойерверк, хоровод от малки зелени светлинки, изпълваше

въздуха и ухаещата висока трева, сякаш хиляди съзвездия като пияни се люшкаха едно през друго. Беше ято светулки, бавно и беззвучно те витаеха в топлата, очарователна нощ. Летният въздух и земята като че ли фантастично се отдаваха на наслади сред светещите фигури и хилядите малки подвижни съзвездия.

Чужденецът дълго стоя, отдаден на това вълшебство, и забрави страшната история на пътуването и страшната история на живота си пред тази красива рядкост. Имаше ли още действителност? Съществуваха ли още сделки и полиция? Още аксесори и бюлетини за валутните курсове? Имаше ли на десет минути оттук гара?

Бавно беглецът, който бе излязъл от своя живот и стигнал до една приказка, се обърна към града. Крайпътни лампи горяха. Хора му подвикваха думи, които не разбираше. Непознати гигантски дървета се извисяваха, отрупани с цветове, една каменна църква с главозамайваща тераса висеше над пропаст, светли улици, пресичани от стълбища, течаха като бързи планински потоци надолу към градчето.

Клайн намери своя хотел и с влизането в прозаичните, много ярко осветени помещения, преддверия и стълбища опиянението му изчезна и отново се върна страхливата плахост, неговото проклятие и каинов печат. Смутен, той се промъкна покрай будните оценяващи погледи на портиера, келнера, момчето от асансьора, гостите на хотела в най-пустия ъгъл на ресторанта. Със слаб глас помоли за листа с менюто и четеше, сякаш още беше беден и трябваше да пести, към всяко ядене грижливо и цената му, поръча си нещо евтино, нарочно се насили да изпие половин бутилка бордо, което не му беше вкусно, и се радваше, когато най-после легна зад заключена врата в своята мизерна малка стая. Скоро заспа, спа жадно и дълбоко, но само два-три часа. Още посред нощ бе отново буден.

И завръщайки се от бездните на несъзнателното, се втренчи във враждебния полумрак, не знаеше къде се намира, имаше потискащото чувство за вина, че е забравил и пропуснал нещо важно. Опипвайки объркано, намери ключа и запали лампата. В ярката светлина малката стаичка изпъкна пред очите му чужда, пуста, безсмислена. Къде беше? Зло насреща се блещеха плюшените кресла. Всичко го гледаше студено и взискателно. Тогава откри образа си в огледалото и по своето лице прочете забравеното. Да, той знаеше. По-рано нямаше такова лице, нямаше такива очи, нямаше ги тези бръчки, нямаше такъв цвят. Това

беше едно ново лице, то вече му бе направило впечатление, отразено в прозоречно стъкло, някъде в лудешки напрегнатата театрална пиеса от изтеклия безумен ден. Не беше неговото лице — доброто, спокойно и някак търпеливо лице на Фридрих Клайн. Това бе лицето на белязан, на жигосан от съдбата с нов знак, по-старо, а също и по-младо от предишното, лице като маска и въпреки всичко чудно озарено. Никой не обича такива лица.

Ето че той седеше в някаква хотелска стая на юг със своето белязано лице. А в неговия дом спяха децата му, които бе изоставил. Никога вече нямаше да ги види да спят, никога вече нямаше да ги види да се събуждат, никога нямаше да чуе гласовете им. Никога вече нямаше да пие от чашата с вода на онова нощно шкафче, където до настолната лампа стоеше вечерната поща или някоя книга, а отзад на стената, над леглото — портретите на неговите родители и всичко, и всичко! Вместо това, тук, в чуждестранния хотел, той се втренчваше в огледалото, в тъжното и наплашено лице на престъпника Клайн и плюшените мебели гледаха студено и зло, всичко бе по-различно, нищо вече не беше в ред. Ако баща му бе преживял това!

Никога от годините на младостта си Клайн не бе изоставен така непосредствено и толкова самотно на своите чувства, никога не е бил толкова в чужбина, никога толкова гол и така проснат под неумолимото слънце на съдбата. Винаги се бе занимавал с нещо, с нещо друго, не със себе си самия, винаги имаше какво да прави и за какво да се грижи — за пари, за напредване в службата, за мир вкъщи, за училищните истории и детските болести; всякога го обграждаха големите, светите задължения на гражданина, на съпруга, на бащата, живееше под закрилата и сянката им, принасяше им жертва, чрез тях неговият живот добиваше оправдание и смисъл. Сега изведнъж висеше гол във вселената, сам срещу слънцето и луната и чувстваше около себе си въздуха рядък и леден.

И най-чудното беше, че в това опасно и застрашаващо живота положение не бе тласнат от някакво земетресение, не бе го довел Бог и не дявол, а сам себе си той единствен! Собственото му деяние го бе захвърлило тук, бе го оставило самичък сред чуждата безкрайност. Всичко бе възникнало и раснало у него самия, в собственото му сърце съдбата бе избуяла, престъпление и разбунтуване, отхвърляне на светите задължения, скок в звездното пространство, омраза срещу

жена му, бягство, усамотяване и може би самоубийство. Възможно е някои да са преживявали и по-лошо, и по-съсипващо поради пожар или война, поради нещастие или чужда зла воля, но той, престъпникът Клайн, нямаше как да се позове на нищо подобно, да се извини с нищо, да прехвърли отговорността някому, навярно най-много върху жена си. Да, тя, във всеки случай тя можеше и трябваше да бъде привлечена и държана отговорна, нея би могъл да посочи, ако някога му поискаха сметка.

У него пламна силен гняв и изведнъж в ума му нахлу нещо тленно, горещо и смъртоносно, кълбо от представи и преживявания. То му напомни за съня с автомобила и за удара, който той бе нанесъл там в корема на своя враг.

За каквото и да си спомняше сега, това беше чувство или фантазия, рядко и болезнено душевно състояние, изкушение, безумно възжелание или както и да бъдеше охарактеризирано. То беше представата или видението за едно кърваво злодеяние, което той извърши, като погуби жена си, своите деца и себе си самия. Много пъти, така си спомни сега, огледалото все още показваше собственото му белязано, безумно, престъпно лице, много пъти трябваше да си представя това неколккратно убийство, нещо повече, отчаяно да се брани срещу ужасното и безсмислено видение, както някога му се явяваше. Точно тогава се зародиха тези мисли, сънища и мъчителни състояния, така му се струваше, които с времето доведоха до присвояването и бягството му. Навярно — беше възможно — не просто прекомерно засилилото се неблагоприятно положение към жена му и брачния им живот го прогони от къщи, а много повече страхът, че все пак един ден би могъл да извърши това, още по-страшното престъпление — да убие всички тях, да ги заколи и види как лежат в собствената си кръв. И по-нататък: тази представа също имаше своя предистория. Тя се бе явявала от време на време като някакво леко замайване, при което човек мисли, че ще се отпусне и падне. Картината обаче, убийството, произтичаше от особен извор! Непонятно бе, че едва сега го прозираше!

Тогава, когато за пръв път му се яви натрапливата представа за убийството на собственото семейство и бе изплашен до смърт от сатанинското видение, сякаш присмехулно изплува един малък спомен. Беше следният: преди години, още когато животът му бе безобиден,

дори едва ли не щастлив, веднъж той говори с колегите си за страшното злодеяние на някакъв южногермански учител на име В. (не можеше да се сети веднага за пълното име), който по ужасно жесток начин избил цялото си семейство, а сетне посегнал и на себе си. Ставаше въпрос доколко при подобна постъпка е възможно да се говори за вменяемост и по-нататък дали и как изобщо такова деяние, такава страховита експлозия на човешката чудовищност може да бъде разбрана и обяснена. Тогава той, Клайн, беше много възбуден и се изказа крайно рязко срещу един от колегите си, който се опитваше да обясни психологически убийството: към едно толкова грозно престъпление порядъчният човек не бивало да се отнася другояче освен с негодувание и отвращение, такова кърваво деяние можело да възникне само в мозъка на дявол и за престъпления от този вид изобщо нямало наказание, нямало съд, нямало мъчение, достатъчно строго и тежко. Той и до днес съвсем точно си спомняше масата, край която седяха, учудения и малко критичен поглед, с който оня по-стар колега след това избухване бе засегнал бегло неговото възмущение.

Да, тогава, когато той самият за пръв път в една отвратителна фантазия се видя като убиец на близките си, и уплашен от тази представа, изтръпна от ужас, в момента се сети отново за разговора, протекъл преди години, за убиеца на роднините си. И странно, макар да би могъл да се закълне, че навремето напълно искрено е изразил най-вярното си усещане, сега в душата му се обаждаше някакъв отвратителен глас, който с присмех викаше: „Още тогава, още тогава, преди години, при разговора за учителя В. дълбоко в душата си ти си разбирал неговото престъпление, разбирал и одобрявал, и толкова бурното възмущение и вълнение са възникнали само от това, че филистерът и лицемерът у теб не са оставили да се чуе гласът на сърцето.“ Най-страшните наказания и мъчения, които пожелаваше на съпруга убиец, и думите на негодувание и укор, с които обрисуваше злодеянието му, всъщност бе насочвал срещу себе си самия, срещу кълна на престъплението, който, разбира се, тогава вече е бил у него! Голямото му вълнение при целия разговор и случая бе избликло оттам, че в действителност е виждал себе си самия обвинен в кърваво деяние и че се е опитвал да спаси своята съвест, като струпа върху си всяко обвинение и всяка тежка присъда. Сякаш още тогава с този гняв

срещу себе си самия би могъл да накаже или да заглуши потайната престъпност в душата си.

Клайн стигна толкова далеч в мислите си и чувстваше, че това е тежко за него, да, че дори се отнася за самия му живот. Но беше неизказано мъчително да разплете тези свои спомени и мисли и да ги подреди. Едно пробляснало предчувствие за последното спасително познание потисна умората и раздразнението срещу цялото му сегашно положение. Той стана, изми лицето си, бос заснова из стаята насамнатам, докато го побиха тръпки от студ и помисли вече да спи.

Но сънят не идваше. Клайн лежеше, неумолимо изоставен на своите усещания и само на грозни, болезнени и унизяващи чувства: омразата срещу жена му, самосъжалението, безпомощността, потребността от обяснения, извинения, основания за утеха. И тогава, тъй като засега не му хрумваха никакви други мотиви за утеха и тъй като пътят към разбирането толкова дълбоко и безпощадно водеше към най-потайните и най-опасните гъсталаци на неговите възпоминания, а сънят не искаше да се върне, остатъка от нощта Клайн пролежа в състояние тежко до степен, каквато никога не бе познавал. Всички отвратителни чувства, които се блъскаха у него, се съединиха в ужасен, задушаваш, смъртен страх, в сатанински кошмарен натиск върху сърце и дробове, който отново и отново се засилваше до границата на нетърпимото, какво беше страх, макар отдавна да го знаеше, вече от години, разбра едва през последните седмици и дни! И все пак никога не бе го усещал така в гърлото си! Застави се да мисли за неща без всякаква стойност, за забравения ключ, за хотелската сметка и с това да се избави от планината грижи и мъчителни очаквания. Въпросът дали тази жалка стаичка ще струва за една нощ повече от три и половина франка и дали в такъв случай ще остане за по-дълго тук, още цял час го държа задъхан, облян в пот и с разтуптяно сърце. При това знаеше точно колко са тъпи тия мисли, но все отново сам се увещаваеше разумно и успокояващо, както се говори на упорито дете, смяташе си на пръсти пълната неоснователност на своите грижи — напразно, съвсем напразно! Нещо повече, и зад тези утешения и уговорки проехтяваше някакъв кървав присмех, сякаш и те бяха просто преструвка и театър, също както някога неговата превземка спрямо убиеца. Беше му ясно, че смъртният страх, ужасното чувство, че е стегнат с примка и осъден на мъчително задушаване, не идва от

грижата за няколко франка или от други сходни причини. Зад всичко това дебнеше нещо по-лошо, по-сериозно, ала какво? Трябва да бяха неща, които имаха общо с окървавения учител, със собственото му желание за убийство и с всичко болно и хаотично у него самия. Но как да го разрови? Как да намери причината? Във вътрешния му свят нямаше място, което да не кърви, да не бе ранено и загнило и чувствително на болка до безумие. Той долавяше: това не се понася дълго. Ако продължеше тъй и по-нататък и особено ако се заредяха още няколко такива ноци, щеше да полудее или да се самоубие.

Напрегнат, седна изправено в леглото и се опита да вникне напълно в своето чувство и положение, за да приключи веднъж завинаги. Но то беше все едно и също. Седеше самотен и безпомощен с трескава глава и болезнен натиск върху сърцето, в смъртен уплах пред участта си, като птица, която змията сковава от страх и поглъща. Съдбата, сега той знаеше това, не идва от някъде другаде, а расте в собствената душа. Ако не намереше средство срещу нея, тя щеше да го разяде — тогава за него би било отредено да бъде преследван крачка по крачка от страха, от този ужасен страх, и крачка по крачка да губи разсъдъка си, докато стигне до ръба, който усещаше вече наблизко.

Да би могъл да разбере — това би било добре, това навярно би било спасението! Още беше далеч от опознаването докрай на своето положение и всичко, което му се бе случило. Стоеше съвсем в началото, усещаше го добре. Ако сега можеше да се овладее и да обхване всичко съвсем точно, да го подреди и премисли, тогава навярно би намерил нишката. Цялото би добило някакъв смисъл и облик и може би тогава би било поносимо. Но това напрежение, това последно пределно събиране на силите, му идваше твърде много, надвишаваше неговата твърдост, той просто не издържаше. Колкото по-напрегнато се опитваше да мисли, толкова по-лошо ставаше, вместо спомени и обяснения намираще у себе си само зеещи дупки, нищо не му хрумваше и при това отново го преследваше мъчителният страх, че може би е забравил тъкмо най-важното. Той се безпокоеше и търсеше в себе си като нервен пътник, преравящ всичките си джобове и куфари за билета, който може би държи под шапката си или дори в ръка. Но с какво помагаше това, може би?

Преди, преди един час или по-дълго — не бе ли стигнал до едно познание, не бе ли направил откритие? Какво бе станало с него? То бе

изчезнало, не можеше да го намери отново. Отчаян, се удари с юмрук по челото. Боже в небесата, нека си намеря ключа! Не ме оставяй да загина така, толкова клетнически, толкова тъпо, толкова тъжно! Разкъсано на парцали, като облаци, подгонени от буря, цялото му минало прелиташе край него, милиони картини, една след друга, една през друга, неузнаваеми и присмехулни, всяка напомняше за нещо, но за какво? За какво?

Изведнъж името Вагнер се появи на устните му. Как неволно го изрече? „Вагнер! Вагнер!“ Откъде идваше това име? От коя шахта? Какво искаше то? Кой беше Вагнер? Вагнер?

Той се вкопчи здраво в името. Ето че имаше една задача, един проблем, така беше по-добре, отколкото да виси в неочертаното. И тъй: кой е Вагнер? Какво ме засяга Вагнер? Защо устните ми го изричат, защо разкривените устни на моето престъпно лице сега, в нощта, мълвят името Вагнер? Напрегна всичките си сили. Какви ли не неща му хрумнаха. Мислеше за Лоенгрин и чрез него за малко неясната връзка, която имаше с композитора Вагнер. Когато беше на двадесет години, го обичаше страстно. По-късно бе станал недоверчив и с времето се появиха цял куп възражения и съмнения по отношение на него. Беше го критикувал много и може би тази критика засягаше не толкова самия Рихард Вагнер, колкото собствената му някогашна любов към композитора? Ха-ха, ето че отново се улови. Отново ли бе открил измама, малка лъжа, малка нередност? Ах, да, на бял свят излизаше едно или друго — в безукорния живот на чиновника и съпруга Фридрих Клайн съвсем не всичко беше безукорно, съвсем не всичко чисто, във всеки ъгъл по една погребана тайна. Да, правилно, следователно така стояха нещата и с Вагнер. Фридрих Клайн остро осъждаше и мразеше композитора Рихард Вагнер. Защо ли? Защото Фридрих Клайн не можеше да си прости, че на младини се бе възхищавал от същия този Вагнер. Сега в лицето на Вагнер той преследваше своята лична младежка екзалтация, собствената си младост, собствената си любов. Защо? Защото младостта, възторгът и Вагнер — всичко това мъчително му напомняше изгубеното, защото бе допуснал да се ожени за жена, която не обичаше или поне обичаше неистински, недостатъчно. Да, и така, както се отнасяше към Вагнер, така чиновникът Клайн се отнасяше спрямо мнозина, спрямо много неща. Почтен човек беше господин Клайн, но зад своята почтеност не

криеше нищо освен неприличие и позор. Да, ако пожелае да бъде честен, колко много тайни мисли трябваше да крие от себе си самия! Колко погледи подир хубави момичета на улицата, колко завист към любовните двойки, които срещаше вечер, когато се прибираще от работа вкъщи при жена си! И после, мислите за убийството. Не беше ли насочил и омразата, която би трябвало да отнесе към себе си самия, срещу оня учител...

Изведнъж се сепна. Отново връзка! Учителят и убиецът — да, и той се казваше Вагнер! Следователно тук се криеше ядката. Вагнер, така се наричаше онова чудовище, оня луд престъпник, който бе погубил цялото си семейство. Дали през досегашния си живот по някакъв начин от години не е бил свързан с този Вагнер? Дали тази зла сянка не го е преследвала навсякъде?

Е, слава Богу, нишката беше отново намерена. Да, и именно Вагнер някога, в отдавна отминалите, по-добри времена, той бе укорявал много гневно и възмутено и му бе желал най-жестоко наказание. А по-късно сам вече, без да разсъждава за Вагнер, имаше същите помисли и много пъти при една странна представа бе виждал себе си как погубва своите деца и жена си.

И дали това всъщност не беше твърде разбираемо. Не беше ли правилно? Не можеше ли много лесно да се стигне дотам — отговорността за съществуването на децата да стане някому непоносима, също толкова непоносима, колкото собствената същност и битие, че човек да ги възприема като заблуда, само като вина и мъка?

С въздишка той премисли това. Сега му изглеждаше съвсем сигурно, че още тогава, когато за пръв път го узна в сърцето си, бе разбрал и одобрил онова Вагнерово убийство, естествено одобрил само като възможност. Още тогава, когато не чувстваше живота си нещастен и провален, още тогава, преди години, когато мислеше, че обича жена си, и вярваше в нейната любов, още тогава дълбоко в себе си бе разбирал учителя Вагнер и тайно се бе съгласявал с неговото ужасно жертвоприношение. Това, което бе казал и мислил тогава, винаги е било само мнението на неговия разум, а не на сърцето му. Сърцето — оня най-съкровен корен у него, от който израства съдбата — винаги и неизменно е било на друго мнение, то е разбирало престъплението и го е одобрявало. Винаги са съществували двама

Фридрих Клайн — видим и потаен, чиновник и престъпник, баща на семейство и убиец.

Но тогава той постоянно беше обърнат към живота с по-доброто си Аз — на чиновника и порядъчния човек, на бащата на семейство и справедливия гражданин. Никога не бе одобрявал спотаеното мнение на своята душа, той дори не бе го знаел. И въпреки всичко този най-съкровен глас незабелязано го бе ръководил и накрая го бе превърнал в беглец и порочен човек!

С благодарност той се улови за тези мисли. В тях все пак имаше късче логичност, нещо като разум, но то още не стигаше, всичко важно оставаше още толкова тъмно, известно просветляване обаче, известна истина беше спечелена. А за истината, именно за нея се отнасяше. Само да не изгубеше отново късия край на нишката! Трескав от изтощение, все между мисълта и съновидението, той за стотен път отново изпусна нишката и за стотен път пак я намери, докато настана ден и уличният шум се заблъска в прозореца.

[1] Мама не иска, нито пък татко./ Какво ще направим, за да правим любов? (Итал.) — Б.пр. ↑

2

Преди обед Клайн се разхождаше из града. Стигна до някакъв хотел, чиято градина му хареса, и влезе вътре, видя стаите и нае една. Едва на излизане се огледа за името на хотела и прочете: хотел „Континентал“. Не му ли беше известно това име? Не му ли бе предсказано? Също както хотел „Милано“. Той бързо се отказа да търси и бе доволен от атмосферата на необичайност, игра и своеобразен смисъл, в които му се струваше, че е попаднал неговият живот.

Вълшебството от вчерашния ден постепенно се възвърна. Много добре беше, че дойде на Юг, мислеше той с благодарност. Беше предвождан добре. Ако не бе това, тази приятна омая навред и спокойното скитосване, възможността за самозабрава, би стоял час след час пред ужасния напор от мисли и би бил отчаян. Но така му се удаде за часове да вегетира в приятна умора, без принуда, без страх, без мисли. Отрази му се благотворно. Беше много хубаво, че този Юг съществуваше и че си го бе предписал. Югът правеше живота по-лек. Утешаваше. Упойваше.

И сега в светлия ден пейзажът изглеждаше невероятен и фантастичен, всички планини бяха твърде близо, твърде стръмни, твърде високи, сякаш рисувани от някой малко чудат художник. Но красиво беше и всичко близко и малко: едно дърво, част от брега, къща с хубави весели цветове, градински зид, тясна пшенична нива, която се намираще сред лозите, малка и грижливо обработена като домашна градина. Всичко това беше мило и приветливо, бодро и забавно, то излъчваше здраве и доверие. Този малък, ведър, пълен с живот пейзаж, заедно със спокойно веселите хора можеше да бъде обичан. Да можеш да обичаш нещо, какво избавление!

Със страстната воля да забрави, да се унесе, страдащият плуваше през чуждия свят, отдаден на бягството си от дебнещите го чувства и страх. Клайн бавно се разхождаше по полето из приятните, старателно обработени нивя. Те не му напомняха за селячеството и за земята в

неговата родина, а повече за Омир и за римляните, в това той намираще нещо прастаро, култивирано и все пак примитивно, невинност и зрелост, каквито в Севера нямаше. Малките параклиси и молитвените колони с разпятие, цветни и полурухнали, почти всички украсени с полски цветя от децата, се издигаха навред край пътищата в чест на светци и му се струваше, че те имат същия смисъл и произлизат от същия дух, както многото малки храмове и светилища на древните, които във всяка дъбрава и планина, във всеки извор са почитали някое божество, чиято светла набожност сякаш имаше дъха на хляб, на вино и здраве. Върна се в града, мина под кънтящи аркади, умори се от грубата каменна настилка, гледаше любопитно в отворените магазини и работилнички, купи си италиански вестници, без да ги чете, и уморен, най-накрая попадна в чудесен парк край езеро. Из алеите тук се разхождаха курортисти или, насядали по пейките, четяха, а старите, огромни дървета, сякаш влюбени в огледалните си отражения, провесваха клони над чернозелените води като тъмен свод. Невероятни растения, зърнастец и смрадлика, корков дъб и други редки видове се издигаха дръзко или плахо, или печално сред поляните, осеяни с цветя, и край далечния отвъден езерен бряг плуваха бели и розови светли села и вили.

Когато седеше на една пейка, капнал от умора и почти задрямал, нечия здрава, гъвкава стъпка го разбуди. С червенокафяви високи обувки с връзки, къса пола над тънки прозрачни чорапи мина жена, момиче, силно, уверено, много изправено и предизвикателно, елегантно, високомерно, едно студено лице с изкуствена червенина на устните, високо вдигната прическа на гъстата светла, металножълта коса. Докато минаваше пътем, погледът му се спря само за секунда, безпогрешен и оценяващ и пренебрежителен, като погледите на портiera и момчето в хотела, и равнодушно продължи нататък.

Във всеки случай, мислеше си Клайн, тя има право, аз не съм от хората, на които се обръща внимание. След човек като мен такава жена не се обръща. И все пак беглят и студен неин поглед тайно му причини болка, той се чувстваше подценен и гледан с пренебрежение от някой, който вижда само повърхностно, външната страна, и от дълбочината на неговото минало израстваха бодли и оръжия, за да се брани от нея. Вече беше забравил, че фините обувки и необикновено гъвкавата ѝ сигурна походка, стройният крак в тънък копринен чорап

за миг бяха приковали погледа му и го бяха ощастливили. Отглъхнали бяха шумоленето на нейната дреха и тънкия приятен аромат, който му напомни за косите и кожата ѝ. Отхвърлен и стъпкан беше красивият приятен дъх на еротика и възможност за любов, който го бе докоснал. Вместо това прииждаха много спомени. Колко често беше виждал такива същества, такива млади, уверени, арогантни личности, все едно дали бяха проститутки или суетни светски жени, колко често го беше дразнило тяхното безсрамно предизвикателство, тяхната увереност го бе ядосвала, тяхното хладно, брутално самопоказване го бе отвращавало! И как понякога по време на излети и в градските ресторанчета от сърце бе споделял възмущението на своята жена от такива неженствени, напомнящи на хетери същества!

Зле настроен, той протегна краката си напред. Тази жена му бе развалила доброто настроение! Чувстваше се неприятно ядосан и подценен, знаеше: ако тази с жълтата коса още веднъж минеше оттук и още веднъж го измереше с поглед, той ще почервене, в такива дрехи, с тази шапка, с тези обувки, с това лице, с коси и с брада, и в собствените си очи ще изглежда незначителен и непълноценен. Дявол да я вземе! Тази жълта коса! Тя беше неестествена, никъде по света нямаше толкова жълти коси. Жената беше и начервена. Как може човек да си позволява така да маже устните си с червило, негърски! И подобни същества се разхождат навред, сякаш светът е техен, те са си присвоили свободното държане, увереността, дързостта и отравят радостите на порядъчните хора.

С новото прииждане на чувството на неудоволствие, раздразнение и притеснение пак бе закипял поток от минало и изведнъж между това се прояви хрумването: ти се позоваваш на жена си, ти дори ѝ даваш право и отново ѝ се подчиняваш! В течение на миг го обля някакво чувство като аз съм магаре, все още се причислявам към порядъчните хора, а съм престанал да бъда такъв, спадам също като Жълтокосата към свят, който вече не е моят предишен и който няма да бъде порядъчен, свят, където вече порядъчен или не означава нищо, където всеки за себе си търси начин да понесе тежкия живот. В течение на миг усети, че презрението му към Жълтокосата бе също толкова повърхностно и неискрено, колкото и неговото някогашно възмущение от учителя и убиеца Вагнер, а също и отрицателното му отношение към другия Вагнер, чиято музика някога бе възприемал

като прекомерно чувствена и знойна. За една секунда неговият затрупан усет, неговото пропаднало Аз отвори очи и с всезнаещия си поглед каза, че цялото възмущение, цялото раздражение, цялото презрение било заблуда и детинщина и че се стоварвало върху самия клетник, който презира.

Този добър всезнаещ усет му каза още, че тук той отново се възправя пред една тайна, чието тълкование било важно за неговия живот, че все едно тази проститутка или светска дама и дъхът на елегантност, изкушение и еротика в никакъв случай не му бил неприятен и обиден, но че всички тези присъди си ги е въобразил и набил в главата от страх пред действителната си природа, от страх пред Вагнер, от страх пред животното или дявола, които може да открие у себе си, ако някога разчупи оковите и отхвърли одеянието на своите нрави и своята бюргерска ограниченост.

Светкавично у него трепна нещо като усмивка, като присмех, което обаче веднага пак угасна. Неприятното чувство отново победи. Беше злокобно как всяко събуждане, всяко вълнение, всяка мисъл постоянно и безпогрешно го улучваше тъкмо там, където беше слаб и способен само за мъки. Сега отново се намираще в центъра им и се занимаваше със своя несретнически живот, с жена си, с престъплението си, безнадеждността на своето бъдеще. Страхът се върна, всезнаещото Аз потъна като нечута от никого въздишка. О, каква мъка! Не, Жълтокосата не беше виновна за това. И всичко, което изпитваше против нея, естествено не ѝ причиняваше болка, то раняваше само него самия.

Стана и започна да се разхожда. По-рано често смяташе, че води сравнително самотен живот, и с малко суетност си приписваше известна философия за покорност на съдбата и сред колегите си минаваше за учен, за читател и потаен ценител на художествената литература и изкуствата. Боже мой, никога не бе бил самотен! Водеше разговори с колегите, с жена си, с децата, с всевъзможни хора — и така денят отминаваше, а грижите ставаха поносими. И дори когато оставаше сам, това не беше самота, той споделяше мненията, страховете, радостите, утехите на мнозина, цял един свят. Постоянно около себе си и дълбоко до своята същина усещаше общността, също и в оставането сам, в болката и отчаянието неизменно принадлежеше към едно ято и една тълпа, имаше закрилящия го съюз, света на

благопристойните, на прилежните и почтените. Сега обаче, сега усети вкуса на самотата. Всяка стрела улучваше него самия, всяко основание за утеха се оказваше безсмислено, всяко бягство от страха водеше само в оня свят, който беше скъсал и който бе разрушен за него, бе му се изплъзнал. Всичко, което през целия му живот минаваше за добро и правилно, сега вече не беше. Всичко трябваше да извлече от душата си, никой не му помагаше. А какво намираше у себе си? Ах, безредие и разпокъсаност!

Един автомобил, който той заобиколи, отклони мислите му и им подхвърли нова храна; усещаше своята натежала от безсъние глава, празна и замаяна. „Автомобил“, помисли той или го изрече, а знаеше какво означава това. Тогава като в миг на слабост си затвори очите, отново видя картина, която му се стори позната, напомняше му нещо и вливаше нова кръв в неговите мисли. Той се видя да стои в автомобил и да кормува, това беше сън, който някога бе сънувал. В онова сънно чувство, когато бе изтръгнал волана и сам бе поел управлението, имаше нещо като освобождение и триумф. Някъде то таеше утеха, трудно бе да се намери. Но я имаше. Имаше я, пък макар и само във фантазията или в съня, благотворната възможност съвсем сам да управлява своето превозно средство, да се смее злорадо на всеки друг водач и да го свали от седалката, ако пък тогава возилото се отклони на тротоара или се устреми срещу къщите и хората, то навярно би било приятно и много по-добре, отколкото да пътуваш, закрилян под чуждо водачество и вечно да си останеш дете.

Дете! Трябваше да се усмихне. Хрумна му, че като дете и младеж понякога бе проклинал и мразил своето име Клайн^[1]. Сега вече не се казваше така. Това нямаше ли значение, не беше ли иносказание, символ? Клайн беше престанал да бъде малък и дете и да се оставя другите да го водят.

В хотела към яденето си изпи едно добро, леко вино, което за щастие бе поръчал и чието название не запомни. Съществуваха малко неща, които помагаша на човека, малко, които го утешаваха и правеха живота по-лек, важно бе да познаваш тези неща. Виното беше едно от тях и въздухът, и пейзажът на Юга — също. Какво още? Имаше ли и нещо друго? Да, размишлението също беше толкова утешително, отразяваше се благотворно и помагаше да се живее. Но не всяко размишление! О, не, имаше мисли, които бяха мъка и безумие. Имаше

размисъл, който болезнено дълбаеше в непроменяемото и не водеше до нищо освен отвращение, страх, досада от живота. Друг беше размисълът, който човек трябваше да търси и на който да се научи. Това беше ли изобщо мислене? Беше ли състояние, вътрешна нагласа, която винаги траеше само мигове и можеше да бъде разрушена, надмогната от желание за размисъл. В такова крайно жадувано състояние човек биваше навестяван от хрумвания, спомени, видения, фантазии, прозрения от особен род. Мисълта (или сънят) за автомобила беше от този вид, от този добър и утешителен вид бе и внезапно появилото се възпоминание за убиеца Вагнер и за разговора, воден преди години за случая. Странното хрумване за името Клайн също. При тези мисли, тези приумици за мигове страхът и отвратителното неразположение отстъпваха назад пред бързо просветналата сигурност и тогава сякаш всичко бе добро, да бъдеш сам, означаваше сила и гордост, преодоляно минало и липса на ужас пред идващия час без ужас.

Той трябваше да схване това, предстоеше му да прозре себе си и да се поучи! Би бил спасен, ако му се удадеше по-често да намира мисли от този вид у себе си, да им се посвещава и да ги призовава. И Клайн размишляваше. Не знаеше как бе прекарал следобеда, часовете му се стопяваха като в сън, а може би действително спеше, кой знае? Мислите му непрестанно кръжаха около тази тайна. Мислеше твърде много и мъчително за срещата си с Жълтокосата. Какво означаваше тя? Какво стана, че тази бегла среща, мигновената размяна на погледи с непознатата, красива, но несимпатична нему жена за дълги часове беше извор на мисли, на чувства, вълнения, спомени, самомъчение, жалби. Как настъпи това? Така ли се случва и с другите? Защо фигурата, походката, кракът, обувките и чорапът на Жълтокосата го възпламениха в един бързолетен миг? И защо после нейният студен, претеглящ, поглед толкова силно го отрезви? Защо този фатален поглед не просто го отрезви и събуди от краткото еротично очарование, а едновременно го оскърби, възмути и накара да се самоподценява? Защо срещу погледа ѝ той се опълчи единствено с думи и спомени, принадлежали на неговия нявгашен свят, думи, останали вече без смисъл, причини, в които сам вече не вярваше? Срещу жълтокосата дама и нейния неприятен поглед той си бе послужил с присъди на жена си, с думи на колегите си, с мисли и мнения на своето нявгашно

Аз, на вече несъществуващия гражданин и чиновник Клайн; бе изпитал потребността да се оправдае пред този поглед с всички възможни модуси и би трябвало да прозре, че неговите средства са само стари монети, излезли от обръщение. И от всичките дълги, мъчителни съображения не му бе останало нищо освен притеснение, безпокойство и болезнено чувство за собствена несправедливост. Но само в един-единствен миг отново бе доловил онова, другото, тъй желано състояние, за момент вътрешно бе поклатил глава срещу всички тягостни разсъждения и ги бе опознал по-добре. В течение на една секунда съзнаваше: мислите ми за Жълтокосата са глупави и недостойни, съдбата стои над нея, както и над мен, Бог я обича толкова, колкото и мен.

Откъде бе дошъл този прелестен глас? Къде би могъл отново да я намери, как отново да я примами към себе си, на кой ли клон стоеше рядката плаха птица? Гласът изричаше истината, а истината бе благоденствие, изцеление, убежище. Той се разнасяше, когато в сърцето си човек биваше единен със своята участ и обичаше себе си; той бе глас Божи или глас на собственото, най-истинското, най-съкровено Аз, отвъд всякакви лъжи, извинения и комедии.

Защо не можеше непрестанно да слуша този глас? Защо истината всякога прелиташе над него като призрак, който само с крайчеца на окоето едва зърваш, че прошумява край теб и изчезва, ако напълно обърнеш поглед? Защо отново и отново виждаше дверите на щастието да стоят отворени, а поискаше ли да влезе, те веднага биваха заключени.

В стаята си, събуждайки се от дрямка, Клайн посегна към томчето на Шопенхауер, оставено върху масичката — то най-често го съпровождаше по време на пътувания. Слепешком го разтвори и прочете едно изречение: „Когато обръщаме поглед назад към изминатия от нас житейски път и понякога подлагаме на критична оценка нашите стъпки заедно с последиците им, то често не проумяваме как сме могли да извършим това или да се откажем от онова; така ни се струва, че някаква чужда сила ръководи нашите стъпки.“ В „Егмонт“ Гьоте казва: „Човекът мисли, че направлява живота си, че води самия себе си, а най-съкровено в душата му се чертае непреодолимо по волята на неговата съдба.“ Не се ли съдържаше тук нещо, което го засягаше? Което беше близко и

вътрешно свързано с днешните му мисли? Жадно продължи да чете, но вече не стигна до нищо. Следващите редове и изречения не го развълнуваха. Остави книгата настрана, погледна джобния часовник, намери го ненавит и спрял, изправи се и надзърна през прозореца, изглежда се свечеряваше.

Почувства се някак отпаднал като след силно душевно напрежение, но не неприятно и безплодно изтощен, а уморен съзнателно, подир удовлетворителна работа. „Спал съм около час или повече“, помисли си той, и застана пред огледалния шкаф да чешка косата си. Чувстваше се странно свободен, добре, и в огледалото се видя усмихнат! Бледото пренапрегнато лице, което от дълго време бе наблюдавал само разкривено, сковано и объркано, сега бе озарено от кротка и приветлива хубава усмивка. Учуден, поклати глава и се усмихна на себе си.

Слезе долу в ресторанта, на няколко маси вече беше сервирано. Не бе ли се хранил току-що? Все едно, изпитваше голямо желание веднага отново да седне на трапезата и си поръча, като усърдно разпитваше келнера за добри ястия.

— Навярно господинът би желал тази вечер да направи едно пътешествие до Кастилионе? — попита келнерът при сервирането. — От хотела тръгва моторница.

Клайн благодари с кимване на глава. Не, такива хотелски начинания за него не значеха нищо. Кастилионе? Вече бе чувал да се говори за това. То беше място за забавления с игрално казино, нещо като едно малко Монте Карло. Мили Боже, какво би правил там?

Докато чакаше да му донесат кафето, от букета, поставен в кристална ваза пред него, Клайн си взе малка бяла роза и се закичи. Откъм съседната маса го докосна миризмата на току-що запалена пура. Правилно, хубава пура желаше и той.

После се заразхожда нерешително пред сградата насам и натам. С голямо удоволствие отново би тръгнал към селската местност, където миналата вечер при пеенето на италианката и магическия искрометен танц на светулките за пръв път бе доловил сладостната действителност на Юга. Но го влечеше и към парка, към засенчените от зеленина тихи води, към странните дървета и ако отново би могъл да срещне жълтокосата дама, то сега студеният ѝ поглед не би го нито ядосал, нито засрамил. Впрочем колко немислимо дълго беше времето

от вчера! Как в този миг той се чувстваше вече както у дома си! Колко много преживя, премисли и изпита!

Бавно тръгна по една улица, облъхваше го приятен тих летен вечерен вятър. Нощни пеперуди страстно кръжаха около току-що запалените улични фенери, прилежни хора късно затваряха магазините си и пред витрините похлопваха железни лостове. Много деца се въртяха още наоколо, при игрите си тичаха между малките масички на кафенето, където посред улицата се пиеше кафе и лимонада. Изображение на Богородица в нишата на някаква стена се усмихваше в сиянието на горящи свещи. И по пейките край езерото още беше оживено — смееха се, спореха, пееха, а по водата тук и там плуваха лодки с кормчии по ризи и момичета в бели блузи.

Клайн лесно намери отново пътя към парка, но голямата врата беше затворена. Зад високите железни пръчки в смълчаната тъмнина дърветата се издигаха чужди и вече обгърнати от нощта и съня. Дълго гледа към тях. После се усмихна и едва сега осъзна тайното желание, което го бе тласнало на това място, пред затворената желязна врата. Е, беше все едно, можеше да мине и без парка.

Той седна спокойно на една пейка край езерото и се загледа в множеството, което се изнизваше оттук. Под ярката светлина на лампата отвори един италиански вестник и се опита да чете. Не разбираше всичко, но всяко изречение, което успееше да преведе, му доставяше удоволствие. Едва постепенно тук започна да обръща внимание, пренебрегвайки граматиката, на смисъла и с известно учудване откри, че статията беше бурно, ожесточено опозоряване на неговия народ и родина. Колко странно, помисли си Клайн, че всичко това още съществува! Италианците пишат за неговия народ точно така, както родните вестници винаги са правили по отношение на Италия, точно така съднически, точно толкова възмутено, точно толкова безпогрешно убедени в собствената си правота и в чуждата несправедливост! И обстоятелството, че вестникът с омразата и ужасните осъдителни преценки не успя да го възмути и да го разядоса, беше просто странно. Или не. Не, защо да се ядосва? Всичко това беше същина и езикът на един свят, към който вече не принадлежеше. Той може и да беше добрият, по-добрият, правилно уреденият свят, но вече не неговият.

Остави вестника на пейката и си тръгна. От една градина през гъсти цъфтящи розови храсти светеха стотици пъстри фенерчета. Там влизаха хора и той се присъедини — каса, пазачи, стена с плакати. В средата на градината имаше зала без стени — само с голям куполовиден покрив, от който висяха безброй пъстроцветни лампи. Много полузаети градински маси изпълваха прохладната зала; в дъното, сребриста, зелено-розова и преосветена в ярки цветове, блестеше тясна висока сцена. Под рампата ѝ седяха музиканти, един малък оркестър. Пламенно и светло флейтата дишаше в знойната нощ, обоят наситено и на приливи, челото пееше тайнствено, плахо и топло. Над тях на сцената възрастен мъж пееше комични песни, изрисуваната му уста се усмихваше сковано, голата му, изглеждаща тъмна глава отразяваше пищната светлина.

Клайн не беше търсил такова нещо и за миг изпита някакво разочарование и критично чувство и старата боязън пред самотното седене сред радостна и елегантна тълпа, виждаше му се, че изкуствената веселост е напълно несъзвучна с тази, наситена с ухания градинска вечер. Но все пак седна и светлината, стичаща се от толкова много пъстроцветни, засенени лампи, го примири бързо, тя висеше като вълшебнически воал над откритата зала. Нежна и искрена, леката музика, смесена с аромата на многото рози, озаряваше всичко. Хората седяха ведри и нагиздени в приглушена веселост: над чаши, бутилки и чаши сладолед, прелестно облъхнати и разкрасени от кротките пъстри светлини, се мяркаха открити лица и блестящи женски шапки, жълтият и розовият сладолед в чашите, чашите с червена, зелена и жълта лимонада също звучаха празнично в тази картина и се вливаха в нея като накити.

Никой не слушаше комика. Бедният старец стоеше равнодушен и самотен на своята сцена и пееше каквото бе научил, приятното сияние обливаше жалката му фигура. Той свърши песента си и изглеждаше доволен, че може да си тръгне. От най-предните маси двама-трима души изръкопляскаха. Певецът слезе от сцената, но скоро се появи откъм градината в залата и зае място на една от първите маси до оркестъра. Млада дама му наля чаша газирана вода, при което тя се полупривдигна, и Клайн погледна към нея. Беше дамата с жълтите коси.

Сега изведнъж отнякъде се разнесе остър звънец, продължителен и настойчив, залата се раздвижи. Мнозина излизаха без шапки и манта. И масата до оркестъра се изпразни, Жълтокосата излезе заедно с другите, ярка, косата ѝ блестеше и вълн в градинския здрач. Край масата остана единствен старият певец.

Клайн превъзмогна вътрешната си съпротива и отиде при него. Вежливо поздрави стария, който само му кимна.

— Бихте ли ми казали какво означава звънецът? — попита Клайн.

— Пауза — отвърна комикът.

— И накъде тръгнаха всички тези хора?

— Да играят. Антрактът е от половин час, толкова време могат да играят отсреща в казиното.

— Благодаря. Не знаех, че и тук има игрален дом.

— Не си струва да се говори за него. Само за деца. Най-високият залог е от пет франка.

— Много благодаря.

Отново бе свалил шапката си и се бе обърнал. Тогава му хрумна, че би могъл да попита стария за Жълтокосата. Той я познаваше.

Поколеба се, шапката още беше в ръката му. Но си тръгна. Какво искаше всъщност? Какво го интересуваше тя? Все пак долови, че въпреки всичко жената го интересуваше. Това беше само плахост, някаква заблуда, задръжка. У него се надигна тиха вълна на недоволство, тънък облак. Тежестта вече приближаваше, той отново бе стеснителен, несвободен и ядосан на себе си. Беше по-добре да си отиде вкъщи. Какво правеше тук сред доволните хора? Не спадаше към тях.

Един келнер, който поиска сметката, му попречи, нахалник.

— Бихте могли да изчакате, докато ви повикам.

— Извинете, помислих, че господинът иска да си тръгне. А на мен няма кой да ми плати, ако някой си излезе.

Клайн даде повече пари за почерпка, отколкото беше необходимо.

Когато напускаше залата, видя откъм градината да се връща Жълтокосата. Изчака и я остави да мине край него. Изправена, тя крачеше силно и леко като на пружини. Срещна погледа ѝ хладен, без да го познае. Видя лицето ѝ: ярко осветено, спокойно и умно лице,

здро̀во и бледо, малко надменно, устните очертани в кървавочервено, сивите очи — много зорки, красивото, добре оформено ухо с проблясващ зелен продълговат камък. Тя мина в бяла коприна, върху тънката ѝ шия, обгърната от нежна верижка със зелени камъни, падаше опалова сянка.

Той я изгледа дълбоко развълнуван и отново с двойствено впечатление. Нещо в нея го привличаше, нашепваше за щастие и съкровеност, ухаеше на плът и коси, на грижливо поддържана красота, а друго го отблъскваше, изглеждаше неистинско, Вдъхваше страх от разочарование. Това беше старият, втълпяван в годините на детството и подклаждан цял живот страх от онова, което той възприемаше като присъщо на уличниците, от съзнателния самопоказ на красивото, от откритото напомняне за еротика и любовна борба. Той явно долови, че раздвоението беше у самия него. Това беше отново Вагнер, отново светът на красивото, но без благодравие, на привлекателното, но без скритост, без плахост, без нечиста съвест. У него се криеше един враг, който му забраняваше рая.

Масите в залата бяха разместени от прислугата и в средата се отвори свободно пространство. Една част от гостите не се бяха върнали.

„Остани тук“ — викаше едно желание у самотния мъж. Той предусещаше каква нощ ще последва, ако си тръгне сега. Нощ като отминалата, вероятно и по-лоша. Малко сън с тягостни сънища, безнадеждност и самоизмъчване, при това рев на чувствата, мисъл за верижката със зелените камъни над бялата, перленоцветна женска гръд. Може би вече скоро, съвсем скоро ще бъде до точката, при която животът не може да се понася повече. Но той все пак беше привързан към живота, достатъчно странно. Да, така ли беше? Иначе би ли бил изобщо тук? Би ли напуснал жена си, би ли изгорил корабите след себе си, би ли се възползвал от целия този зъл апарат, от всички остриета, забити в собствената плът, и накрая би ли стигнал до Юга, ако наистина държеше, ако не бе привързан към живота, ако у него нямаше желание и бъдеще? Нима днес не се бе чувствал ведро и прекрасно при доброто вино, пред затворената врата на парка, на пейката край кея?

Той остана и си намери място в съседство с масата, край която седяха певецът и Жълтокосата. Там се събраха шест-седем души, които видимо бяха свои тук, до известна степен част от

представлението и от забавата. Клайн неотклонно гледаше към тях. Между тези хора и постоянните посетители на градината съществуваше близост, познаваха ги и музикантите от оркестъра и от време на време се отбиваха на масата или им подвикваха шеги, те се обръщаха към келнера на „ти“ или на малко име. Говореха едно през друго немски, италиански и френски език.

Клайн наблюдаваше Жълтокосата. Тя остана сериозна и хладна, още не беше я видял да се усмихва, овладяното ѝ лице му изглеждаше непроменимо. Можеше да забележи, че тя е уважавана на тяхната маса, мъже и момичета се отнасяха към нея с тона на другарско внимание. Сега чу и името ѝ: Терезина. Той размишляваше дали тя е хубава, дали всъщност му харесваше. Не можеше да каже. Без съмнение походката ѝ, фигурата ѝ бяха красиви, дори необикновено красиви, нейната поза при седене и движенията на много грижливо поддържаните ѝ ръце. В лицето и погледа ѝ обаче го занимаваха и го объркваха тихата студенина, увереността и спокойствието на израза, скован почти като маска. Тя имаше вид на човек, който притежава свое собствено небе и свой собствен ад и не може да ги раздели с никого. А и в тази душа, която, струваше му се, бе твърде сурова, крехка и навярно горда, дори зла, и в тази душа също горяха желание и страст. Какви ли чувства търсеше и обичаше, от какви ли бягаше тя? Къде бяха нейните слабости, нейните страхове, нейната скритост? Как ли изглеждаше, когато се смееше и когато спеше, когато плачеше, когато целуваше?

И как стана тъй, че вече от половин ден тя занимаваше мислите му, че той трябваше да я наблюдава и изучава, да се страхува, да ѝ се ядосва, докато още не знаеше дали му харесва, или не?

Може би Жълтокосата бе за него цел и съдба? Тайнствена сила ли го привлича към нея, както го бе привлякъл Югът? Някакъв вроден подтик, линия на орис, доживотен несъзнателен стремеж? Предопределена ли му бе срещата с нея? Такава ли беше неговата участ?

Напрегнато заслушан в многогласното бърбене, той успя да чуе един откъслек от разговора им. Чу я да казва на хубав, гъвкав и елегантен младеж, с черна коса на вълни и гладко лице: „Бих искала още веднъж истински да играя не тук и не за бонбони, а отвъд, там, в Кастилионе или в Монте Карло.“ А после след неговия отговор още

веднъж: „Не, вие изобщо не знаете какво е това. Може би е отвратително, ужасно, може би не е умно, но е увличащо.“

Сега Клайн вече знаеше нещо за Жълтокосата. Достави му голямо удоволствие, че я бе дебнал и подслушвал. През мъничък осветен прозорец той, чужденецът, седейки отвън на пост, бе могъл да хвърли кратък, дебнец поглед към нейната душа. Тя имаше желание. Тя бе измъчвана от изискване за нещо възбуждащо и опасно, за нещо, в което човек можеше да се погуби. Беше му приятно да го знае. А какво беше това Кастилионе? Не беше ли чул днес вече да се споменава? Кога? Къде?

Все едно, сега той не бе в състояние да разсъждава. Но отново, както вече много пъти в тези странни дни, имаше усещането, че зад всичко, което върши, чува, вижда, мисли, стоят отношения и необходими, че го насочва някакъв водач, че дълги, далечни редици от причини дават плод. Е, нека дават плодовете си. Така е добре.

Отново го облъхна чувство за щастие, чувство за спокойствие и увереност на сърцето, странно очароващо за този, който познава страха и ужаса. Спомни си една дума от своето детство. Те, малки ученици, бяха говорили помежду си за това как постъпват танцьорите на въже, че толкова непоколебимо и безстрашно могат да вървят по въжетото. И един беше казал: „Ако с тебешир изтеглиш линия по пода на стаята, е също толкова трудно да вървиш напред точно по нея, както и по най-тънкото въже. Но можеш да го направиш спокойно, защото не е опасно. Представиш ли си, че това е просто тебеширена линия, а въздухът наоколо — подът, тогава ти сигурно можеш да минеш и по всяко въже.“ Сега му дойде наум това. Колко хубаво беше! А дали с него не бе точно обратното? Не му ли вървеше така, че той вече не можеше да ходи спокойно и уверено по равната земя, защото я смяташе за въже?

В себе си се зарадва, че му хрумваха такива утешителни неща, че те дремеха у него и от време на време излизаха на бял свят. Дълбоко в себе си носеше всичко, до което стигаше. Отвън никой никому не можеше да помогне да не влиза във война със себе си, да живее с любов и доверие към себе си, тогава би успял във всичко. Тогава би могъл не само да танцува по въже, тогава човек би могъл и да лети.

Известно време, забравяйки всичко наоколо си, ужасен, с глава, опряна на една ръка над своята маса, той опипом следваше тези

чувства, навлизаше по меката, хлъзгава пътека на душата си, сякаш бе ловец и човек, който търси брод. В същия момент Жълтокосата вдигна поглед и го видя. Очите ѝ не се задържаха на него дълго, но те внимателно четяха по лицето му и когато Клайн почувства това и сам погледна към нея, долови нещо като внимание, нещо като съчувствие, а и като родство. Този път погледът ѝ не му причини болка, не му нанесе обида. Този път, така чувстваше той, тя гледаше него, него самия, не дрехите и маниерите, фризура и ръцете му, а истинското, непроменимото, тайнственото у другия, неповторимото, божественото, съдбата.

Клайн я молеше за прошка заради всичко горчиво и грозно, което днес бе мислил за нея. Но не, нямаше какво да измолва. Лошото и глупавото, което бе мислил за нея, бе изпитвал към нея, бяха удари срещу самия него, не срещу непознатата. Не, така беше добре.

Изведнъж го стресна зазвучалата отново музика. Оркестърът засвири танц. Но сцената остана празна и тъмна, а вместо към нея погледите на посетителите бяха насочени към празния четириъгълник между масите. Той разбра, сега щеше да се танцува.

Вдигайки поглед, Клайн видя, че от съседната маса Жълтокосата и младият голобрад хубавец станаха. Той се присмя на себе си, като забеляза как усети някаква съпротива и срещу този млад човек, как неохотно призна неговата елегантност, много приятните му маниери, хубавото му лице и коси. Младежът ѝ предложи ръката си, отведе я до празното място, пристъпи и втора двойка и сега двете двойки, изискани, уверени, красиви, затанцуваха танго. Не разбираше много от това, но скоро схвана, че Терезина танцува чудесно. Видя: тя правеше нещо, което разбира и умее майсторски, което лежи в нея и избликва оттам. И младежът с черните вълнисти коси танцуваше добре, двамата си подхождаха. Танцът им разказваше на зрителите само приятни, светли, прости и ласкави неща. Леко и нежно ръцете им бяха положени една в друга, всеотдайно и радостно, гальовно и живо се движеха ръцете, краката, телата им. Танцът на двамата изразяваше щастие и радост, красота и разкош, овладяност на живота и на изкуството да се живее. Той изразяваше още любов и еротика, но не диво и разпалено, а една любов, преливаща от естественост, наивитет и прелест. С танца си пред богатите хора, пред курортистите те им показваха красотата, която се таеше в техния живот и която сами не можеха да изразят, дори

и да почувстват без подобна помощ. Тези платени, школувани танцьори служеха на доброто общество като заместител. Принадлежащите към него, които никога не биха могли да танцуват толкова хубаво и толкова гъвкаво и истински да се насладят на приятната лекота на живота си, търсеха в танца на тези хора израз на това колко добре им беше. Но и още нещо. Те не искаха пред тях да се играе единствено лекотата и веселото самоочарование на живота, биваха предупреждавани за природата и невинността на чувствата и усещанията. От своя презабързан и претрупан с работа или пък мързелив и преситен живот, ограничен в амплитудата между неудържима работа и неудържими удоволствия и принудителното курортно покаяние, те гледаха с усмивка, смътно и тайнствено развълнувани, танца на хубавите гъвкави млади хора, сякаш гледаха към прелестна пролет на живота, към някакъв далечен изгубен рай, за който все още в празнични дни разказват на децата, раят, в който вече едва ли вярват, но нощем го сънуват с изгарящ копнеж.

И сега, по време на танца, в лицето на Жълтокосата се появи промяна, която Фридрих Клайн наблюдаваше с истинско удивление. Съвсем бавно и неуловимо, както руменината се разлива по утринното небе, нейното сериозно, студено лице постепенно се озари, постепенно се сгръ от усмивка. Гледаше право пред себе си и се усмихваше, като че ли събуждайки се, като че ли едва чрез танца тя, студената, бе стоплена за пълнокръвен живот. И танцьорът се усмихваше, и втората двойка се усмихваше, по лицата и на четиримата усмивките бяха чудно хубави, макар да изглеждаха някак неопределени и сходни на маски, но Терезина беше най-хубава и най-тайнствена, никой не се усмихваше така, както тя, толкова недокосната от външното, толкова разцъфтяла от своето вътрешно доволство. Той наблюдаваше това с дълбоко вълнение, то го трогна като откриването на тайнствено съкровище.

„Какви прекрасни коси има тя!“ — чу Клайн някой да казва наблизко тихо. Помисли за това че сам бе хулил тази чудна руса коса и се бе съмнявал в нейната естественост.

Тангото свърши, Клайн видя как Терезина стоя един миг до своя партньор, който още държеше с пръсти лявата ѝ ръка на височина на рамото, видя и вълшебството, сияещо на нейното лице, бавно да изчезва. Ръкопляскаха тихо и всички сподиреха с поглед двамата, когато те, с полюшващи се стъпки, се връщаха към масата си.

Новият танц, който започна след кратка пауза, беше изпълнен само от една-единствена двойка, от Терезина и нейния хубав партньор. Това беше танц на волна фантазия, малка сложна поема, почти пантомима, която всеки от танцьорите изпълняваше само за себе си и едва в няколко проблеснали върховни моменти и в галопиращо бързия заключителен акорд те играеха като двойка.

Тук се носеше Терезина, с очи, пълни с щастие, толкова погълната и искрена и сякаш с безплътни ръце и крака, така блажено следваше призивите на музиката, че в залата настана тишина и всички, увлечени, не откъсваха поглед от нея. Танцът завърши с бурен вихър, при който танцьорът и танцьорката се докосваха само с ръцете и върховете на пръстите на краката си и далеч един от друг, силно наклонени назад, се въртяха в кръг като при вакханалия.

Този танц събуждаше у всеки чувството, че двамата изпълнители, с техните жестове и стъпки, с разделянето и новото приближаване, с постоянното редуване на отгласкване и улавяне, изобразяваха усещанията за равновесие, присъщи и най-дълбоко желани от всички хора, които обаче само малцина щастливци умеят толкова просто, силно и открито да преживеят: радостта на здравия човек от себе си самия, извисяването на тази радост в любовта към другите, благочестивото разбирателство със собствената природа, доверчивото отдаване на желанията, бляновете и игрите на сърцето. Мнозина за момент изпитаха тъга и се замислиха за това, че между живота и действията им съществуваше толкова голямо разединение и противоречие, че животът им не беше танц, а само мъчително задъхване под товар, товар, с който в края на краищата те сами са се обременили.

Докато следеше танца, Фридрих Клайн виждаше през многото отминали години на своя живот като през тъмен тунел, а отвъд лежеше на слънце и вятър, зелено и сияещо, изгубеното — младостта, силните прости чувства, усещания, доверчивата готовност за щастие — и всичко това отново беше странно близо, само на една крачка, привлечено чрез вълшебство и отразено.

Още със съкровения усмивка от танца на лицето Терезина сега мина покрай него. Пронизаха го радост и очарователна преданост. И сякаш той я бе позовал, тя изведнъж го погледна толкова искрено, още несъвзела се, душата ѝ още преливаше от щастие, сладката усмивка

още бе на устните ѝ. И той ѝ се усмихна, усмихна се на близкото проблясване на щастието, през тъмната шахта на толкова много изгубени години.

Едновременно Клайн стана и ѝ подаде ръка, като стар приятел, без да каже нито дума. Танцърката я пое и я задържа за момент здраво, без да се спре. Той я последва. На масата на артистите му направиха място, седеше редом с Терезина и гледаше продълговатите зелени камъни да искрят върху светлата кожа на шията ѝ.

Той не вземаше участие в разговора, от който поне малко разбираше. Зад главата на Терезина, в ярката светлина на градинските фенери, виждаше цъфтящите розови храсти, изпъкващите тъмни, едри топки, над които тук-там прелитаха светулки. Мисълта му почиваше, нямаше нищо за премисляне. Цветовете на розите леко се полюшваха от нощния вятър, Терезина седеше до него, на ухото ѝ висеше блещукащ зеленият камък. Светът беше добър.

Тогава Терезина положи ръка на неговото рамо.

— Нека си поговорим. Не тук. Сега си спомних, че ви видях в парка. Утре ще бъда там по същото време. Вече съм уморена и скоро трябва да си легна да спя. По-добре е да си тръгнете преди мен, иначе моите колеги ще ви надуют сметката.

И тъй като един келнер забързано мина край тях, тя го задържа:

— Еуженио, господинът иска да плати.

Той плати, подаде ѝ ръка, сложи си шапката и тръгна към езерото, не знаеше какво да прави. Невъзможно му беше сега да си легне в хотелската стая. Продължи да върви по крайбрежната улица, извън градчето и предградията, докато свършиха пейките по брега и зелените лехи. Тогава седна на стената край езерото и си затананика, без глас, забравени откъслечни мелодии от младежките години, докато му стана студено и откъм стръмните планини го облъхна враждебна странност. Тогава с шапка в ръка закрачи назад.

Един сънлив портиер отвори вратата.

— Е, малко позакъснях — каза Клайн и му даде един франк.

— О, ние сме свикнали. Вие не сте последният. Моторницата от Кастилионе още не се е върнала.

[1] Малък (нем.). — Б.пр. ↑

3

Когато Клайн се озова в парка, танцърката вече беше там. Тя се разхождаше с пружиниращи крачки във вътрешността на градината, около лехите с треви и изведнъж се изправи пред него в сенчестия край на една алея.

Терезина внимателно го измери със светлосивите си очи, лицето ѝ беше сериозно и някак нетърпеливо. И веднага, вървешком, тя заговори:

— Можете ли да ми кажете какво ставаше вчера? Как се случи така, че пресякохме пътищата си? Размишлявах върху това. Вчера два пъти попадах на вас в градината на курортното казино. Първия път стояхте край изхода и гледахте след мен, приличахте на скучаещ или раздразнен човек и когато ви видях, се сетих: този вече съм го срещала в парка. Това не беше добро впечатление и полагах усилия веднага да ви забравя. После ви съзрях отново, едва четвърт час по-късно. Седяхте на съседната маса и ненадейно видът ви беше съвсем различен, не открих веднага, че сте същият, когото преди това бях срещала. И накрая, след моя танц, вие внезапно застанахте пред мен и ме уловихте за ръка или аз вас, не помня точно. Как се случи? Би трябвало да знаете нещо. Но се надявам, че не сте дошли, за да ми правите любовни признания.

Тя го изгледа заповеднически.

— Не знам — каза Клайн, — не съм дошъл с определени намерения. Аз ви обичам от вчера, но не бива да говорим за това.

— Да, да говорим за друго. Вчера в един миг между нас възникна нещо, което ме занимава, ала и плаши, сякаш имахме нещо сходно или общо. Какво е то? И главното: какво беше вашето преобразяване? Как бе възможно в течение на един час да имате две съвсем различни лица? Напомняхте ми човек, който е преживял нещо много важно.

— Какво напомнях? — попита той детински.

— Отначало изглеждахте по-възрастен, някак мрачен, неприятен господин. Приличахте на филистер, на човек, който е свикнал да

стотварва гневно от собствената си неспособност върху другите.

Той я слушаше с напрегнато внимание и живо кимаше с глава. Тя продължи:

— И тогава, после... то не може да се опише добре, седяхте някак приведен напред; когато случайно попаднахте пред очите ми и още в първите секунди си мислех: Господи, тия филистери заемат много тъжни пози! Вие бяхте обренили глава на ръката си и това неочаквано ми се виждаше толкова странно, сякаш бяхте единственият човек на света и сякаш ви беше съвсем безразлично какво става с вас и с целия свят. Лицето ви, подобно на маска, страхотно тъжно или също страхотно равнодушно...

Тя замълча изведнъж, като че ли търсеше думи, но не каза нищо.

— Имате право — подхвана Клайн скромно. — Толкова внимателно сте наблюдавали, че би трябвало да се удивлявам. Вие сте ме прочели като писмо. Но в действителност е само естествено и правилно, че сте вникнали във всичко.

— Защо естествено?

— Защото и вие по малко по-различен начин изразихте чрез танца съвсем същото. Когато танцувате, Терезина, а и иначе в някои моменти, вие сте като едно дърво, една планина или животно, или звезда, съществувате единствено за себе си съвсем сама, не искате да бъдете нищо друго освен това, което сте, без значение дали добра или лоша. Нима не е същото, което откривате и у мен?

Тя го наблюдаваше изпитателно, без да му отговори.

— Вие сте чуден човек — каза жената колебливо. — И какво е това: действително ли сте такъв, какъвто ми се струвахте тогава? Наистина ли ви е толкова безразлично всичко, каквото става с вас?

— Да, обаче не винаги. Често изпитвам и страх. Но тогава равнодушието се връща и страхът бива прогонен и всичко е безразлично. Тогава човек не е силен или нещо повече, безразличен не е истинското определение — всичко е приятно и всичко добре дошло, да става каквото ще.

— В един момент дори смятах за възможно вие да сте престъпник.

— И това е възможно. То е дори вероятно. Виждате ли, „престъпник“, наричате човека с тази дума и мислите, че някой върши нещо, каквото другите са му забранили. Но той самият, престъпникът,

отприщва единствено това, което е у него. Виждате ли, ето сходството между нас двамата. И двамата от време на време, в редки мигове, откриваме онова, което е у нас. Няма нищо по-рядко, повечето хора изобщо не го познават. И аз не го познавах, казвах, мислех, вършех, живеях само чуждото, само заученото, само доброто и правилното, докато един ден се сложи край на това. Не можех повече, трябваше да се махна, доброто вече не беше добро, правилното вече не беше правилно, животът вече беше непоносим. Но все пак бих искал още да го търпя, дори го обичам, макар той да носи и много мъки.

— Бихте ли ми казали как се наричате и кой сте?

— Аз съм този, когото виждате пред себе си, и нищо повече. Нямам име, нямам титла и никаква професия. Трябваше да се откажа от всичко. С мен нещата стоят така, че след дълъг почтен и прилежен живот един ден паднах от гнездото, беше неотдавна, сега трябва или да загина, или да се науча да летя. Светът повече не ме интересува, сега съм съвсем сам.

Някак смутено тя попита:

— Да не сте били в някакво заведение?

— Да не съм бил умопомрачен, смятате вие? Не. Макар че би било възможно. — Той се смути, мислите го нападнаха отвътре. Със засилващо се неспокойствие продължи: — Когато се говори за това, и най-простото изведнъж се усложнява и става необяснимо. Нека изобщо не го засягаме в разговор! Човек го прави, отваря дума за нещо, когато не иска да го проумее! Как го схващате? Действително искам да разбера. Повярвайте ми! Много ме интересува. — Оживен, той се усмихна. — Да, да, иска ви се да беседвате. Вие сте преживели нещо и сега искате да го обсъдите. Ах, разискването не помага. Говоренето е сигурен път към това нищо да не бъде разбрано правилно. Всичко да се превърне в плоско и пусто. Вие не искате да разберете и себе си! Просто желаете да имате спокойствие след предизвестията, което сте доловили. Вие искате да приключите и с мен, и с предупреждението, като намерите етикет, под който да ме подредите. Опитват се с „престъпник“, с „душевноболен“, искате да узнаете моето съсловие и име. Но всички отвеждат далеч от вникването, всичко това е главозамайване, мила госпожице, лош заместител на разбирането, нещо повече, бягство от желанието да разбереш, от необходимостта да разбереш.

Той замълча, измъчен докосна с ръка очите си, после явно му хрумна нещо приветливо, отново се усмихна:

— Ах, видите ли, когато вчера за един момент вие и аз изпитвахме едно и също, тогава не казахме нищо и не попитахме нищо, и не мислехме нищо — изведнъж си подадохме ръце и беше добре. Сега обаче, сега говорим и мислим, и обясняваме, и всичко, което беше толкова просто, е станало странно и неразбираемо. Все пак би било съвсем лесно да ме разберете също толкова добре, колкото и аз вас.

— Вие смятате, че сте ме разбрали толкова добре?

— Да, естествено. Как живеете, не зная. Но вие живеете така, както живях и аз, и както правят всички, най-често в неизвестност и някак покрай себе си, като следват една цел, един дълг, едно намерение. Така постъпват почти всички хора, от това боледува целият свят, от което и ще загине. Понякога обаче, например при танц, вие загубвате намерението или дълга и изведнъж заживявате другояче. Неочаквано се чувствате така, сякаш сте сама на този свят или сякаш утре можете да бъдете мъртва, тогава излиза на бял свят каква сте в действителност. Когато танцувате, вие заразявате с това дори и другите. Ето къде е вашата тайна.

Известно време тя вървя по-бързо. Когато стигнаха съвсем накрая по една издатина над езерото, спря.

— Вие сте странен — каза тя, — някои неща мога да разбера. Но... какво собствено искате от мен?

Той наведе глава и за момент изглеждаше тъжен.

— Вие сте свикнали винаги да искат нещо от вас. Терезина, аз не искам от вас нищо, което вие самата не искате и не бихте направили на драго сърце. Това, че ви обичам, може да ви бъде безразлично. Не е щастие да бъдеш обичана. Всеки човек обича себе си и въпреки всичко хиляди се измъчват през целия свой живот. Не, да бъдеш обичан, не е щастие. Но да обичаш, ето кое е щастие.

— С удоволствие бих ви създала някаква радост, стига да можех — каза Терезина бавно, сякаш му съчувстваше.

— Бихте могли, но ако ми позволите да изпълня някакво ваше желание.

— Ах, какво знаете за моите желания!

— Без съмнение вие нямате никакви. Притежавате ключа към рая, това е вашият танц. Но вярвам, че все пак храните желаниа, което ми е приятно. А сега узнайте: съществува един, на когото доставя удоволствие да изпълни всяко ваше желание.

Терезина се замисли. Будните ѝ очи бяха отново остри и студени. Какво искаше да научи за нея? И тъй като не можеше да открие, започна предпазливо:

— Първата ми молба към вас би била да бъдете почтен. Кажете, кой ви е разказал нещо за мен?

— Никой. Никога не съм говорил с някого за вас. Това, което зная, а то е много малко, го зная от вас самата. Вчера ви чух да казвате, че бихте искали веднъж да играете в Кастилионе.

Лицето ѝ трепна.

— А, така ли, вие сте ме подслушвали?

— Да, естествено. Разбрах вашето желание, тъй като не винаги сте единна със себе си, търсите вълнение и опиянение.

— О, не, не съм толкова романтична, колкото смятате. В играта не търся опиянение, а просто пари. Искам веднъж да бъда богата или поне безгрижна, без да трябва да се продавам. Това е всичко.

— Звучи толкова правдоподобно и все пак не го вярвам. Но както желаете! Всъщност съзнавате съвсем добре, че никога не ви е потребно да се продавате. Да не говорим за това! Но ако искате да имате пари, било само за да играете или изобщо, то вземете от мен. Имам повече, отколкото са ми потребни, убеден съм, и не им отдавам значение.

Терезина пак се отдръпна назад.

— Едва ви познавам. Как така да взема пари от вас?

Той рязко си свали шапката, сякаш някаква болка го бе пронизала, и млъкна.

— Какво ви е? — извика Терезина.

— Нищо, нищо. Позволете ми да си отида. Говорихме твърде много, прекалено много. Никога не бива да се говори толкова много.

И тогава Клайн вече се затича, без да се бе сбогувал, бързо, като подгонен от отчаяние, през алеята. Танцорката гледаше след него в прилив на раздвоени чувства, искрено учудена на него и на себе си.

Но той не бързаше от отчаяние, а само от непоносимо напрежение и претовареност. В миг му бе станало невъзможно да изрече още една дума, трябваше да бъде сам, изпитваше необходимост

да остане сам, да мисли, да се вслушва, да чуе себе си. Целият разговор с Терезина бе хвърлил него самия в удивление и го бе изненадал, думите бяха излетели мимо волята му, бе го обзела като пристъп на задух неудържима потребност да сподели преживяванията и мислите си, да ги оформи, да ги изрече, да ги кресне към себе си. Той беше учуден от всяка дума, която се чуваше да произнася, но все повече и повече чувстваше как се увлича в приказките си и стига до нещо, което вече не бе просто и правилно, как по безполезен начин се опитваше да обясни непонятното и изведнъж това му бе станало нетърпимо, трябваше да замълчи.

Сега обаче, когато се опитваше отново да си спомни изтеклия четвърт час, възприе своето преживяване радостно и благодарно. Това беше напредък, избавление, потвърждение.

Колебливостта, съмнителността, в която целият привичен свят бе изпаднал за него, страшно го бе уморила и измъчила. Той бе преживял чудото, че животът става най-богат смислово в миговете, когато за нас са загубени всякакъв смисъл и значение. Все отново и отново обаче го обземаше мъчително съмнение дали тези преживявания действително бяха съществени, дали бяха нещо повече от малки, случайни вълнички по повърхността на уморен и заболял дух, по същността си капризи, леки потрепвания на нервите. Сега видя, снощи и днес, че преживяването му беше действително. Беше засияло от сърцевината му и го бе променило, бе привлякло към него друг човек. В усамотяването му бе направен пробив, той отново обичаше, имаше някого, на когото искаше да послужи, да създаде радост, отново можеше да се усмихва, отново да се смее!

Вълната го прониза като болка и наслада, той потръпна от това чувство, животът ехтеше в него сякаш прибой, всичко бе неразбираемо, отвори широко очи и видя: дървета край някаква улица, сребристи талази в езерото, тичащо куче, колоездач — всичко бе странно, приказно и почти всичко красиво, всичко сякаш съвсем ново, извадено от кутията с играчки на Бога, всичко съществуваше само заради него, за Фридрих Клайн, и той самият бе тук единствено заради това, за да почувства трепет от потока чудеса и болка, и радост. Навред имаше красота, във всяка купчина смет край пътя, навред имаше дълбоко страдание, навред беше Бог. Да, това беше Бог и така той някога, в незапомнени времена, още момче, го бе почувствал и търсил

със сърцето си, когато мислеше за Бог и „вездесъщност“. Сърце, не се пръскай от пълнота!

Отново от всички забравени шахти на неговия живот избликонах неизброими отрищените спомени: за разговори, за времето, когато беше годеник, за дрехи, които бе носил като дете, за ваканционни утрини от студентските години, те се подреждаха в кръг около няколко постоянни средоточия — около фигурата на неговата жена, около майка му, около убиеца Вагнер, около Терезина. Идваха му наум откъси от творби на класически писатели и латински поговорки, които някога като ученик бе запомнил, а и глупави, сантиментални стихове от народни песни. Бащината сянка стоеше зад гърба му, той отново преживя смъртта на тъщата си. Всичко, което някога бе минало през очите и ушите му, чрез хора и книги, с удоволствие или мъка, бе проникнало и потънало в него, сега всичко, изглежда, бе изплувало, всичко едновременно, разбунено кръжеше едно през друго, без ред, но пълно със смисъл, всичко важно, всичко значимо, всичко съхранено.

Силното вълнение се превърна в мъка, в мъка, неразличима от най-висшата наслада. Сърцето му биеше бързо, очите се наливаха със сълзи. Той преценяваше, че е близо до умопомрачение, и все пак знаеше, че не полудява, и едновременно гледаше към новия душевен пейзаж на безумието със същото удивление и очарование както към миналото, както към езерото, както към небето. И тук всичко беше вълшебно, благозвучно и многозначно. Той проумя защо във вярванията на по-благородните народи лудостта минава за свята. Разбираше всичко, всичко му говореше, всичко беше отключено за него. Нямаше думи за това, беше измамно и безнадеждно да изразиш нещо със слова и да искаш да го разбираш! Трябва само да си открит, само да си готов, тогава всяко нещо, тогава в един безкраен дъх като в някакъв Ноев ковчег можеш да побереш целия свят и да го имаш, и да го разбираш, и да си единен с него.

Обхвана го тъга. Ох, ако всички хора знаеха, ако можеха да преживеят! А как неудържимо се живееше, неудържимо се грешеше, колко сляпо и безмерно се страдаше! Нима дори вчера той не се ядосваше на Терезина? Нима до вчера не мразеше жена си, не я обвиняваше и смяташе отговорна за всички страдания в живота му? Колко тъжно, колко глупаво, колко безнадеждно! А всъщност всичко беше толкова просто, толкова добро, толкова смислено, докато го

гледаше отвътре, докато зад всяка вещь виждаше да стои същината — той, Бог! Тук един път изви към нови гори от представи и от картини. Ако насочеше днешното си чувство към бъдещето, избликваха стотици щастливи сънища, мечти, за него и за всички. Миналият му престъпен, похабен живот не биваше да бъде оплакван, не биваше да бъде обвиняван и съден, а само обновен и превърнат в точната си противоположност — пълен със смисъл, пълен с радост, пълен с доброта, пълен с любов. Милостта, която той преживяваше, трябваше да се отрази и да въздейства по-нататък. Идваха му наум библейски мъдрости и всичко, което знаеше за надарените вярващи и светци. Така бе започвало винаги при всички. Те бяха водени по същите сурови, мрачни пътища, както и той, страхлив и обзет от ужас до часа на обратата, на просветлението. На този свят вие имате страха, бил казал Иисус на своите ученици. Но който е преодолял страха, той вече не живее в света, а в Бога, във вечността.

Така бяха поучавали всички, всички мъдреци по целия свят, Буда и Шопенхауер, Иисус, гърците. А имаше само една мъдрост и само една вяра, само една мисъл: познанието за Бога в нас самите. А колко изопачено и фалшиво това се проповядваше в училища, църкви, книги и науки!

С широк размах на крилете духът на Клайн летеше през сферите на неговия вътрешен свят, на неговото познание, на неговото образование. И тук, също както във видимия му живот, лежах имот до имот, съкровище до съкровище, извор до извор, но всяко за себе си — уединено, мъртво и без стойност. Сега обаче с лъча на знанието, с просветлението и тук изведнъж трепна ред, смисъл и оформяне през хаоса, започна сътворение, живот и връзка скачаха от полюс до полюс. Мъдрости, извлечени от най-делнични съзерцания, станаха отново самопонятни, тъмното стана светло и таблицата за умножение се превърна в мистично верую. Въодушевен и пламнал от любов беше и този свят. Произведенията на изкуството, които бе обичал на по-млади години, зазвучаха с ново вълшебство. Клайн видя: загадъчната магия на изкуството се отваряше със същия ключ. Изкуство не означаваше нищо друго, освен наблюдаване на света в състояние на благоволение, на просветление. Изкуство беше зад всяко нещо да показваш Бог.

Пламнал, ощастливеният вървеше през света, всяка клонка на всяко дърво имаше дял в неговия екстаз, благородно се стремеше

нагоре, задушевно се свеждаше, беше символ и откровение, ефирни виолетови облачни сенки плуваха над езерното огледало, тръпнеха в нежна сладост. Всеки камък лежеше до своята сянка, изпълнен със смисъл. Толкова красив, толкова дълбоко и свято достоен за любов светът никога не бе бил или никога след тайнствените приказни години на ранното детство. „Бъдете като децата. Вие няма да бъдете като децата!“ — му хрумна и той почувства: аз съм отново дете, влязох в царството небесно.

Когато взе да усеща умора и глад, той се намираще далеч от града. Сега си спомни откъде идваше, какво бе станало и че си бе тръгнал, без да се сбогува с Терезина. В най-близкото село потърси някаква гостилница. Привлече го малка селска кръчма с една дървена маса, забита в градинката под една песакиня. Той поиска ядене, но те нямаха нищо освен вино и хляб. Помоли за супа, за яйца или шунка. Не, такива неща нямало тук. В това време на скъпотия никой не ядял подобни работи. Той преговаря първо със стопанката, след това с една баба, която седеше на каменния праг на къщната врата и кърпеше бельо. Тогава се настани в градината, под дебелата сянка на дървото, с хляб и тръпчиво червено вино. В съседната градина, невидими зад лозите и простряното пране, чу да пеят две момичета. Изведнъж една дума от песента влезе в сърцето му, без той да може да я задържи. В следващия стих тя се появи отново; беше името Терезина. А песента, един полусмешен куплет, говореше за някаква Терезина. Той разбра.

*La sua mamma alla finestra
Con una voce serpentine:
Vieni a casa, o, Teresina,
Lasc' andare quell traditor^[1]*

Терезина, как я обичаше! Колко хубаво беше да обичаш!

Клайн положи глава на масата и задряма, унасяше се в сън и се събуждаше отново, много пъти, често. Вечерта настъпваше. Стопанката дойде и остана от другата страна на масата, учудвайки се на госта. Той сложи пари, помоли за още чаша вино, попита я за песента. Тя беше приветлива, донесе му виното и се застоя при него.

Клайн поиска да му издекламира цялата песен за Терезина и много се зарадва на стиха:

*Io non sono traditore
E ne meno lusingherò,
Io son' Jigliod' un ricco signore,
Son' venuto perfare amor. **

Стопанката каза, че сега би могъл да получи една супа, тъй като тя бездруго стотвила за мъжа си, когото очаквала.

Клайн ядеше зеленчукова супа и хляб, стопанинът се завърна, над сивите каменни покриви на селото догоря късното слънце. Той попита за стая, предложиха му една — стаичка с дебели, голи каменни стени. Нае я. Никога досега не беше спал в такава стая, приличаше му на свърталище от някаква разбойническа драма. Тогава излезе в селото, което потъваше във вечерния мрак, намери отворено малко магазинче, можа да купи шоколад и го раздаде на децата, които на тълпи шумно се рееха по улиците. Те тичаха подире му, родители го поздравяваха, всеки му пожелаваше „лека нощ“ и той отвърщаше, кимаше на всички, на стари и млади, които седяха по праговете и стълбите на къщите.

С радост мислеше той за своята стаичка при кръчмата, за примитивното си, напомнящо на хралупа убежище, където старата варова замазка се лющеше от сивите зидове и където нямаше нищо излишно по голите стени — нито картина, нито огледало, нито тапети и завеса. Вървеше през вечерно притихналото село като в някакво приключение, всичко беше озарено, всичко — пълно с тайнствени обещания.

Завръщайки се в остерията, от празното и тъмно помещение за гости, през процепа на вратата видя слаб зрак и поведен от него, се озова в кухнята. Тя му се стори като приказна пещера, тъй като малкото оскъдна светлина се разливаше по червен каменен под и се разсейваше, преди да стигне стените и тавана, в плътен, топъл здрач и под огромния черен, невисок отдушник, сякаш имаше неизчерпаем извор на тъмнина.

Стопанката и бабата седяха, и двете прегърбени, дребни и слаби, на ниски, унизяващи табуретки, почиваха си с ръце, отпуснати върху коленете. Стопанката плачеше, никой не го бе грижа за влезлия. Той седна на ръба на една маса до остатъци от зеленчук, един тъп нож блестеше тягостно, в сиянието лъснатите медни съдове, окачени по стените, пламваха в червено. Жената плачеше, старицата ѝ пригласяше и мърмореше заедно с нея на диалект, постепенно той почна да разбира, че в къщата е имало кавга и че след някакъв спор мъжът си заминал отново. Попита дали той я е бил и не получи отговор. Постепенно взе да я утешава. Каза, че положително мъжът скоро ще се върне. Жената отвърна остро:

— Днес не, а може би и утре няма.

Клайн се отказа от утешения. Жената седеше вече по-изправена, седяха мълчаливо, плачът беше затихнал. Простотата на случилото се, за което не се говореше, му изглеждаше чудесна. Беше избухнал спор, бяха изпитали болка, бяха плакали. Това вече бе отминало, сега седяха тихо и чакаха. Животът продължаваше също като у децата, като у животните. Само да не се говори, само простото да не се усложнява, само душата да не се обръща навън.

Клайн помоли старицата да направи кафе за тримата. Жените грейнаха, бабата веднага сложи вършини в огнището, заприпукваха счупвани клонки, смачквана хартия, лумващ огън. И в отражението на внезапно избухналите пламъци той видя лицето на стопанката, осветено отдолу, някак натъжено и все пак успокоено. Тя гледаше в огъня, понякога се усмихваше, изведнъж стана, отиде бавно до крана на чешмата и си изми ръцете.

След това тримата седяха край кухненската маса, пиха горещо черно кафе и по един отлежал хвойнов ликьор към него. Жените се пооживиха, заразказваха и питаха, смееха се на мъчителния, пълен с грешки език на Клайн. На него му се струваше, че е тук от много дълго време. Чудно, какво ли нямаше в тия няколко дни! Цели периоди отрязъци от живота се вместиха в един следобед, всеки час изглеждаше претоварен с житейско бреме. За секунда у него трепна страх като отблясък на далечна мълния, изведнъж, хилядократно умножени, умората и пилеенето на жизнена сила биха могли да го налегнат, изсмучат, както слънцето изпива капките по скалите. В тези много бегли, но понякога завръщащи се мигове, в тези чужди

проблясвания на далечни светкавици той се видя да живее, усещаше и виждаше в мозъка си, виждаше там в хилядократно действие, с ускорени потрепвания да вибрира един неизразимо сложен, деликатен, скъп апарат, както зад стъкло някакъв крайно чувствителен часовник, за чието повреждане би била достатъчна една прашинка.

Разказаха му, че стопанинът влагал парите си в несигурни сделки, дълго време прекарвал извън дома и тук и там поддържал връзки с жени. В семейството нямаха деца. И докато Клайн полагаше усилия да намери италиански думи за най-простите въпроси и сведения, зад стъкления похлупак този най-деликатен часовник продължаваше да работи неуморно в най-фини потрепвания, като веднага включваше всеки преживян момент в своите отчитания и претегляния.

Клайн се вдигна рано, за да отиде да спи. Подаде ръка и на двете жени — на старата и на младата, която го изгледа проникновено, докато бабата се бореше с прозявките си. После пипнешком се изкачи по тъмната каменна стълба, удивително високи, огромни стъпала, до своята стаичка. Там намери приготвената глинена кана с вода, изми лицето си, за момент забеляза липсата на сапун, домашни пантофи, пижама и още четвърт час стоя до прозореца, облегнат на гранитния перваз, после се съблече съвсем и легна в твърдото легло, от чийто груб лен се възхити и който събуди у него порой от прелестни селски картини. Нима единствено правилното не беше винаги да се живее така сред помещение от четири каменни стени, без смешните вехтории като тапети, украшения и много мебели, без всички тези прекалени и в действителност варварски принадлежности. Покрив над главата срещу дъжда, проста завивка за тялото срещу студовете, малко хляб и вино или мляко срещу глада, сутрин да те буди слънцето, вечер да те приспива здрачът — потребно ли е на човека повече.

Но едва беше угасил светлината, и в паметта му потънаха къщата и стаята, и селото. Отново стоеше край езерото при Терезина и приказваше с нея, само с мъка можеше да си припомни днешния разговор и се съмняваше какво собствено ѝ беше казал, дори дали целият разговор не беше само една негова мечта и фантазия. Тъмнината му се отразяваше благотворно — Бог знае къде ще се събуди утре.

Разсъни го някакъв шум край вратата. Дръжката на бравата леко се задвижи, нишка слаба светлина се промъкна и се поколеба в процепа. Учуден и вече в миг разбрал, той погледна нататък, макар още неопомнил се напълно. Вратата се отвори и със свещ в ръка се появи стопанката, боса, безмълвна. Тя го изгледа проницателно, а той се усмихна и протегна ръце, дълбоко учуден, без никаква мисъл в главата. Ето че тя вече беше редом и тъмната ѝ коса лежеше на грубата му възглавница.

Не изрекоха ни дума. Запален от нейната целувка, той я привлече към себе си. Неочакваната близост и топлина на един човек до неговите гърди, чуждата силна ръка около врата му го разтърси странно — колко непозната му беше тази топлота, колко чужда, колко болезнено нови бяха и топлотата, и близостта — колко сам бе той, колко страшно сам и колко дълго сам! Между него и целия свят зееха пропасти и адски пламъци, а сега тук бе дошъл един чужд човек в безсловесно доверие и потребност от утеха, бедна, изоставена жена, така както той самият години наред беше изоставен и напласен мъж, висеше на неговата шия и даваше и вземаше, и жадно пиеше капките наслада от оскъдния живот, търсеше опиянение и все пак плаха, неговите устни, играеше с тъжно гальовни пръсти с неговите, търкаше бузата си о неговата. Той се изправи над бледото ѝ лице и я целуна по двете затворени очи и помисли: тя вярва, че взима, а не знае, че дава, при мен се спасява от своето усамотение и не подозира моето! Едва сега я видя, тази, до която цялата вечер беше седял сляп: видя, че тя имаше дълги, тънки ръце и пръсти, хубави рамене и лице, което отразяваше съдбовен страх и сляпа детска жажда, и едно полуплахо познание за малките прелестни пътища и умения на нежността.

Той разбра също и се натъжи от това, че дори и в любовта бе останал дете и начинаещ през дългия си хладен брак, отчаян, напласен и въпреки това не и невинен, жаден, но и винаги с неспокойна съвест. Още докато с жадни целувки не се откъсваше от устата и гърдите на жената, още докато усещаше нейната ръка нежно и почти майчински върху косите си, той вече долавяше разочарование и натиск в сърцето, чувстваше, че лошото се завръща: страхът, и го пронизаха режещо ледени предчувствието и пояснението, че дълбоко в душата си не бе способен за любов, че любовта би могла да му донесе само мъка и зло вълшебство. Още преди да отшуми кратката буря на

насладата, в душата му вече отвориха зло око плахост и недоверие и неохота срещу това, че беше взет, вместо сам да взима и да завладява, и предусет за отвращение.

Отново безмълвно жената се бе оттеглила заедно със светлината на свещта. Клайн лежеше в тъмнината и след заситеността дойде мигът, от който и по-рано, още преди часове, в толкова много предчувстващите далечни светкавици секунди се бе страхувал, лошият миг, когато пребогатата музика на новия му живот намери у него само уморени и разстроени струни и хиляди чувства на наслада изведнъж трябваше да бъдат заплатени с умора и страх. С разтуптяно сърце той усети да го дебнат всички врагове: безсънието, депресията, кошмарите. Грубият лен жулеше кожата му, бледа, нощта гледеше през прозореца. Невъзможно бе да остане тук и беззащитен да устои на надвисващите мъки! Ах, отново идваха вината и страхът, отново идваха тъгата и отчаянието! Всичко преодоляно, всичко минало се завърна. Нямахше спасение.

Забързан, той се облече, без светлина, потърси пред вратата пращните си обувки, заслиза тихо надолу и се измъкна от къщата с уморени, подкосени крака, тичаше отчаяно през селото и нощта, съпроводен от собствения си присмех, преследван от себе си самия, мразен от себе си самия.

[1] Нейната майка на прозореца/ с кръшен глас: ела си вкъщи, Терезина,/ остави го ти този изменник. (Итал.) — Б.пр. ↑

[1] Не съм изменник,/ нито дори ласкател./ Син съм на богат господар,/ дойдох тук да правя любов. (Итал.) — Б.пр. ↑

4

Клайн се мятеше и отчайваше в борба със своя демон. Каквото неговите съдбовни дни бяха донесли като новост, познание и избавление в пияния, шеметен вихър на мислите и прозорливостта на миналия ден, бе придошло до вълна, чиято висота му бе изглеждала непоклатима, докато той вече взе да се свлича от нея. Сега отново лежеше в долина и сянка, още продължаваше да се бори, още тайно се надяваше, но дълбоко наранен. В течение на един ден, на един кратък блестящ ден, му се бе удало простото изкуство, познато на всяко стръкче трева. В един беден ден той бе обичал себе си, бе се чувствал единен и цялостен, неразделен на враждебни дялове, бе обичал себе си и в себе си света и Бога и нищо освен любов, утвърждаване и радост не се стичаше към него отвред. Ако вчера го бе нападнал разбойник, ако го бе арестувал полицаи, това би било утвърждение, усмивка, хармония! И сега, посред щастието, отново бе рухнал, отново се бе смалил. Той сякаш отиваше на съд със себе си, докато душата му знаеше, че всеки съд е измамен и глупав. Светът, който в продължение на един чудесен ден беше проницаем и целият изпълнен от Бог, лежеше отново суров и тежък и всяко нещо имаше свой собствен смисъл и всеки смисъл отричаше всеки друг. Въодушевляването на този ден можеше отново да се отдръпне, да умре! То, святото, бе просто каприз и случаят с Терезина — въображаем, и приключението в кръчмата съмнителна, порочна история.

Вече знаеше, че задушавачото чувство на страх преминаваше единствено тогава, когато той не се самопоучаваше и критикуваше, не човъркаше раните, старите рани. Знаеше — всичко болезнено, всичко глупаво, всичко лошо се превръщаше в своята противоположност, когато можеше да се познае като Бог, когато се тръгнеше по следата на дълбоките му корени, които стигат далеч отвъд болката и блаженството, доброто и злото. Знаеше го, но не можеше да направи нищо срещу това, злият дух беше в него, а Бог отново — само една дума, красива и далечна. Той се мразеше и презираше и тази омраза го

обземаше, когато ѝ настанеше часът, също нежелан и неотменен, както в други времена ставаше с любовта и доверието. И все така щеше да продължава! Отново и отново той ще преживява милосърдие и блаженство и отново проклетата им противоположност и никога животът му няма да тръгне по път, предписан от собствената воля. Топка за игра и плаващ корк — той вечно ще бъде блъскан насам и натам, докато стигне до края, докато някога една вълна го залее и го грабне смъртта или безумието.

Ох, дано бъде по-скоро!

Неизбежни се върнаха мислите, които отдавна му бяха толкова горчиво познати: безползните грижи, безползните страхове, безползните самообвинения, а да се схваща тяхното безсмислие беше само още една мъка в повече. Възвърна се и представата, която той отдавна (струваше му се, че междуременно са изминали месеци) бе имал по време на пътуването: колко хубаво би било да се хвърли с главата напред на релсите под някой влак! Жадно се отдаде на тази представа и я вдишваше като етер: с глава напред; всичко на трески и парцали, струпано и премазано, всичко навито по колелата, смляно по релсите! Мъката му се вкопчи дълбоко в тази представа, с одобрение и наслада той слушаше, виждаше и преживяваше основното разбиране на Фридрих Клайн, усещаше сърцето и мозъка си разкъсани, стъпкани и изпръскани, главата, която го болеше, да се пръска, очите, които го боляха, да изскачат от орбитите си, черния дроб смазан, бъбреците — смлени, косата — отскубната, кости, колена и брада — превърнати в пепел. Тъкмо това той, убиецът Вагнер, е искал да почувства, когато е удавял в кръв жена си, децата си и себе си самия. Тъкмо това. Ох, той го разбираше толкова добре! Самият беше Вагнер, човек с добри заложби, способен да почувства божественото, способен да обича, но прекалено обременен, прекалено размишляващ, прекалено леко завладяван от умора, прекалено добре запознат със своите слабости и болести. Какво ли имаше да прави на този свят такъв човек, такъв един Вагнер, такъв един Клайн? Винаги пред очите му да зее пропастта, която го делеше от Бога, винаги да усеща, че пукнатината на света минава през собственото му сърце, уморен, съсипан от вечното възземање към Бога, което всякога завършваше с поврат, с падение, какво друго да направи един такъв Вагнер, един такъв Клайн, освен да се унищожи, да изличи себе си и всичко, което би могло да напомня за

него, да се хвърли назад, в тъмното лоно, от което невъобразимото винаги отново и вечно изтласква образите в тленния свят? Не, нищо друго не беше възможно. Вагнер трябваше да си отиде, Вагнер трябваше да умре, Вагнер трябваше да се изтрие от книгата на живота. Може би беше напусто да се самопогубва, може би беше смешно. Навярно беше съвсем правилно всичко, което бюргерите отгатък, в оня, другия свят, казват за самоубийството. Но имаше ли нещо за хората в това състояние, което да не беше напусто, да не бе смешно? Не, нищо. Все още бе по-добре да сложи глава под колелата на влака, да усеща, че пращи, по своя воля да се потопи в бездната.

Едва се държеше на краката си, но час след час без отдих креташе по пътя. Върху коловоза на железопътна линия, до който го бе отвел пътят, той лежа известно време, дори задряма с глава върху железото. Събуди се отново и беше забравил какво искаше, стана, продължи да се влачи и олюлява, болки в стъпалата, непоносима болка в главата, понякога падаше, убол се на трън, понякога вървеше лек и сякаш понесен, понякога крачка по крачка, овладени мъчително.

„Дяволът ме е обсебил — запя си той тихо с хриплив глас, — та да стана по-зрял.“ Да бъдеш зрял. В мъки ще бъда довършен, изгорен докрай. Кафяв като костилка в праскова, за да узрее и за да може да умре.

В неговия мрак прелетя искра, на която той веднага отдаде цялата пламенност на разкъсаната си душа. Една мисъл: безполезно бе да се убие, да се убие сега, нямаше никаква стойност, парче по парче да се разкъса и смаже безполезно, но беше добро и избавящо да страда, с мъки и сълзи да съзрява, под удари и болки да бъде изкован докрай. Едва тогава можеше да си позволи да умре и тогава смъртта ще бъде добра, хубава и смислена, най-блаженото на света, по-блажено от всяка любовна нощ: разжарен и напълно отдаден да се върнеш назад в лоното, към угасване, към избавление, към ново раждане. Единствено такава смърт, такава зряла и добра, благородна смърт, имаше смисъл, само тя беше избавление, само тя — завръщане у дома. В сърцето му зариде копнеж. О, къде бе тесният тежък път, къде беше портата? Той беше готов, копнееше с всяка тръпка на своето разтреперано от умора тяло, на своята разтърсена от смъртна мъка душа.

Когато зората се пукна и оловното езеро се събуди с първата хладна сребриста мълния, прогоненият стоеше в малка кестенова горичка, високо над езерото и града, сред папрати и избуяли цъфтящи скоруши, мокър от роса. С угаснали очи, но все пак усмихнат, той гледаше втренчено чудния свят. Беше достигнал целта на своето инстинктивно блуждаене, бе така смъртно уморен, че изтръпналата от страх душа мълчеше. И преди всичко нощта бе отминала! Борбата беше изведена докрай, една опасност — преодоляна. Повален от изтощение, той рухна като мъртъв сред папрати и корени, на горската земя, с глава върху черните боровинки, за притъпилите се сетива светът се стопи. Свил ръце в юмруци, сред растенията, с гърди и лице върху земята, жадно се отдаде на съня, като че ли това беше последното, за което бе копнял.

В сън, от който по-късно можеше да си спомни само няколко малки откъслека, той видя следното: до някаква врата — изглеждаше като вход към театър — висеше голяма табела с огромен надпис, който гласеше (това не беше сигурно) или „Лоенгрин“, или „Вагнер“. Влезе в тази врата. Вътре имаше някаква жена, приличаше на кръчмарката от тази нощ, но също и на собствената му жена. Главата ѝ беше преобразена, бе твърде голяма, лицето изменено в муцунеста маска. Обхвана го отвращение към жената, толкова силно, че заби нож в тялото ѝ. Но друга жена, като огледален образ на първата, се приближи зад него и за отмъщение се впи с остриите си силни нокти в шията му и искаше да го удуши.

Когато се събуди от този дълбок сън, той учудено видя гората край себе си, беше схванат от лежането на коравата земя, но освежен. С някаква тиха плахост сънят още звучеше в него. Каква странна, наивна и първична игра на фантазията — мислеше той, като в един момент се усмихваше, когато отново се сети за вратата с поканата за влизане в театър „Вагнер“. Каква идея, така да се изобрази неговото отношение към Вагнер! Този дух на съня беше суров, но гениален. Той улучваше главичката на гвоздеа. И, изглежда, знаеше всичко! Театърът с надпис „Вагнер“ не беше ли той самият, не беше ли предложението да влезе в себе си, в непознатата земя на своята истинска същност? Защото Вагнер беше той самият, Вагнер беше убиецът и гоненият в него, но Вагнер беше и композиторът, човекът на изкуството, геният, изкуителят, той беше и склонността към наслада от живота, към

еротика, към лукс — Вагнер беше събирателно за всичко потиснато, потънало, оцетено у някогашния чиновник Фридрих Клайн. А Лоенгрин, не беше ли той самият и Лоенгрин, странстващият рицар с тайнствената цел, когото не бива да питат за името му? Останалото беше неясно, жената със страшното лице-маска и другата с ноктите, ударът с нож в корема ѝ му напомняше за още нещо, надяваше се да открие какво — настроението за убийство и смъртна опасност беше чудно и ярко примесено с това за театър, маски и игра.

При мисълта за жената и ножа в един миг Клайн ясно видя пред себе си своята брачна спалня. Веднага помисли за децата, как бе могъл да ги забрави! Представяше си как сутрин в своите нощнички се измъкват от малките легла. Мислеше за имената им, особено за Ели. Ох, децата! От очите му бавно се застичаха сълзи по съненото му лице. Той разтърси глава, вдигна се с немалко усилие и започна да събира по измачканите си дрехи листа и бучици пръст. Едва сега си спомни ясно отминалата нощ, голата стая с каменните стени в селската кръчма, чуждата жена на неговите гърди, бягството, своето лудешко странстване. Видя този малък, изопачен откъс от живота, както някой болен се вглежда в отслабналата си ръка или в обрива по своя крак.

С овладяна мъка, още със сълзи в очите, си каза тихо: „Господи, какво ли мислиш още да ми сториш?“ От мислите на нощта у него продължаваше да звучи само един глас, още пълен с копнеж по съзряване, по завръщане у дома, по дръзновение за смърт. Дали пътят му щеше да бъде още дълъг? Беше ли родината още далеч? Имаше ли още много, много трудности, още немислими неща, които да изстрада? Той беше готов за това, подчиняваше се, сърцето му бе открито, отворено, орис, удрай!

Бавно вървеше Клайн през планинските ливади и лозята надолу към града. Отби се в своята стая, изми се и се среса, смени дрехите си. Отиде да се нахрани, изпи малко хубаво вино и усети как в скованите му ръце и крака умората взе да се топи и да се разлива приятно усещане. Осведоми се кога се танцува в курортното казино и в часа, в който сервираха чай, отиде там.

При влизането му Терезина тъкмо танцуваше. Той отново видя странната блестяща танцьорска усмивка на лицето ѝ. Поздрави я, когато тя се върна на неговата маса и седна там.

— Бих искал да ви поканя тази вечер да дойдете с мен до Кастилионе — каза той тихо.

Жълтокосата се замисли.

— Веднага, днес? — попита тя. — Толкова ли е бързо?

— Мога и да потърпя. Но би било чудесно. Къде да ви чакам?

Тя не устоя на поканата, а най-вече на детинската усмивка, която за мигове, странно хубава, се задържа на набразденото му лице на самотник, както на последната стена на изгоряла и срутена къща още виси весел пъстър тапет.

— Къде бяхте? — попита тя любопитно. — Вчера така неочаквано изчезнахте. И всеки път лицето ви е съвсем различно, и днес също. Нали не сте морфинист?

Той само се усмихна със странно хубава и някак особена усмивка, при което устата и брадичката му изглеждаха съвсем момчешки, докато над челото и очите неизменно стоеше тръненият венец.

— Моля, елате да ме вземете около девет часа в ресторанта на хотел „Еспланаде“. Смятам, че към девет часа тръгва една моторница. Но кажете ми какво правихте от вчера насам?

— Мисля, че се разхождах през целия ден, а и през цялата нощ. В някакво село трябваше да утешавам една жена, защото мъжът ѝ беше избягал. А после си дадох много труд за италианската песен, която исках да науча, защото се отнасяше за някаква Терезина.

— Каква е тази песен?

Той започна: *Su in cima di quell boschetto*^[1].

— За бога! Вие вече знаете и този просташки шлагер! Да, той сега е на мода сред продавачките.

— О, но аз намирам песента за хубава.

— И утешавахте жена?

— Да, тя беше тъжна, мъжът ѝ бе избягал и ѝ бе изневерил.

— Така ли? И как я утешихте?

— Тя дойде в стаичката ми, за да не бъде сама. Аз я целунах и тя лежа до мен.

— Хубава ли беше?

— Не зная, не я разгледах добре. Не, не се смейте на това! То бе толкова тъжно.

Терезина все пак се усмихна.

— Колко сте смешен! И, и вие изобщо ли не сте спали? Видът ви е такъв.

— Въпреки всичко спях няколко часа в една гора там горе.

Тя проследи с поглед пръстите му, които сочеха към тавана на залата, и се засмя високо.

— В една странноприемница?

— Не, в гората, сред черните боровинки. Те вече са почти узрели.

— Вие сте фантазьор! Но аз трябва да танцувам, директорът вече чука. Къде сте, Клаудио?

Красивият, мургав танцьор вече беше изправен зад нейния стол. Музиката започна. Към края на танца Клайн се отдалечи.

Вечерта той взе Терезина точно навреме и се зарадва, че си бе сложил смокинг, защото тя беше необикновено празнично облечена, във виолетово, с много дантели, и изглеждаше като княгиня.

На брега не я заведе до рейсовия кораб, а на една хубава моторница, която бе наел за вечерта. Качиха се, в полуотворената каюта имаше приготвени одеяла за Терезина и цветя. С остър завой бързата моторница излезе от пристанището в открито езеро.

Навън в нощта и тишината Клайн каза:

— Терезина, всъщност не е ли жалко сега да отиваме там отвъд, сред многото хора? Ако имате желание, да продължим да пътуваме, без цел, докато ни харесва, или да спрем в някое хубаво тихо село, да пийнем селско вино и да послушаме как пеят момичетата. Какво мислите?

Тя замълча и той веднага забеляза разочарованието по лицето ѝ. Усмихна се.

— Е, това беше само едно мое хрумване, извинявайте. Вие трябва да бъдете доволна и да преживеете това, което ви прави удоволствие, друга програма нямаме. За десет минути ще сме на отсрещната страна.

— Съвсем ли не ви интересува играта? — попита тя.

— Аз ще погледам, отначало трябва да опитам. Смисълът на това все още ми е неясен. Човек може да спечели и да загуби пари. Смятам, че има по-силни сензации.

— Парите, за които се играе, не е необходимо да бъдат просто пари. За всеки залогът е символ, всеки печели или губи не пари, а

всички желания и мечти, които те означават за него. За мен парите означават свобода. Ако имам пари, никой вече няма да ми заповядва. Ще живея, както си искам. Ще танцувам, когато, където и за когото желая. Ще пътувам, накъдето ми се иска.

Той я прекъсна:

— Какво дете сте, мила госпожице! Такава свобода има единствено във вашите желания. Ако утре бъдете богата, свободна и независима, вдругиден ще се влюбите в някакъв момък, който отново ще ви отнеме парите или някоя нощ ще ви отреже главата.

— Не говорете така ужасно! И тъй, ако бях богата, може би бих живяла по-просто, отколкото сега, но бих го правила, защото ще ми доставя удоволствие, по свободна воля, а не по принуда. Мразя принудението! И видите ли, когато влагам парите си в играта, при всяка загуба и печалба участват всички мои желания, залогът се отнася за всичко, което ми е скъпо и за което копнея, а това създава чувство, каквото иначе не можеш лесно да усетиш.

Клайн я гледаше, докато тя говореше, без много да внимава в думите ѝ. Без да съзнава, той сравняваше лицето на Терезина с лицето на жената, която бе сънувал в гората.

Едва когато моторницата влезе в залива на Кастилионе, той осъзна, че сега видът на осветената тенекиена табела с името на станцията силно му напомни за плочата от неговия сън, на която бе изписано „Лоенгрин“ или „Вагнер“. Точно така изглеждаше тази табела — сива и бяла — и така ярко осветена. Това тук ли беше сцената, която го очакваше? При Вагнер ли идваше тук? Сега намери, че Терезина прилича на жената от съня, нещо повече, на двете жени от съня, едната от които той смъртно бе пробол с нож, а другата го бе задушила смъртно с нокти. По кожата му премина тръпка на уплаха. Свързано ли беше всичко това? Дали отново бе воден от непознати духове? И накъде? Към Вагнер? Към убийство? Към смърт?

При слизането от моторницата Терезина улови ръката му и така, ръка за ръка, те минаха през лекия, пъстър шум на пространството, където спираха корабите, през селото и стигнаха казиното. Тук всичко придоби полупривлекателен, полууморителен блясък на невероятност, каквото получават винаги забавленията на алчните хора, там, където те, далеч от градовете, стоят объркани сред тихи местности. Сградите бяха твърде големи и твърде нови, осветлението — пребогато, залите

— твърде разкошни, хората — твърде оживени. Между големите, тъмни планински вериги и просторното, кротко езеро, тук малък, гъст пчелен рой от жадни и преситени хора беше толкова страховито стълпен, като че ли не бе уверен в нито час от своя живот, като че ли всеки миг можеше да се случи нещо, което да го помете. От зали, където се ядеше и се пиеше шампанско, идеше сладникава, крайно разпалена цигулкова музика, по стълбища между палми и фонтани пламенееха цветя, мяркаха се женски рокли, бледи мъжки лица над отворени вечерни жакети, сини прислужници със златни копчета, заети, услужливи и знаещи много, парфюмирани жени с южняшки лица, бледи и цъфтящи, красиви и болни; и от Севера, грубовати жени, напети и властни, с чувство за собствено достойнство, възрастни господа — като от илюстрации към книги на Тургенев и Фонтане.

Клайн се почувства неразположен и уморен още щом пристъпиха към залите. В голямата игрална зала извади от портфейла си две банкноти от по хиляда.

— Е, какво? — попита той. — Заедно ли ще играем?

— Не, не, не така. Всеки за себе си.

Той й даде една банкнота и я помоли да го води. Скоро застанаха край игралната маса. Клайн сложи банкнотата си на някакво число, колелото бе завъртяно, той не разбра нищо, само видя как залогът му бе прибран и изчезна. Това става бързо, помисли си той примирен, и се опита да се усмихне на Терезина. Тя вече не беше до него. Видя я да стои при друга маса и да разменя пари. Отиде и той там. Тя изглеждаше замислена, угрижена и много заета, като някаква домакиня.

Той я придружи до нова игрална маса и взе да я наблюдава. Тя познаваше играта и я следеше с изострено внимание. Залагаше малки суми, всякога не повече от петдесет франка, ту тук, ту там, няколко пъти спечели, пъхаше банкноти в обшитата си с перли чанта, отново ги изваждаше.

— Как върви? — попита той междуременно.

Беше чувствителна към смущенията.

— О, оставете ме да играя! Вече ще го правя добре.

Скоро тя смени масата, той я сподори, без да го забележи. Тъй като беше толкова заета и никога не се възползва от неговите услуги, Клайн се оттегли на една тапицирана с кожа пейка до стената.

Самотата го погълна. Той отново потъна в размишления за своя сън. Беше много важно да го разбере. Може би вече нямаше да има често такива сънища. Може би бяха като в приказките — предупреждения на добри духове: два, дори три пъти човек бива примамван или предупреждаван, ако и после все още остане сляп, съдбата следва своя ход и никоя дружеска сила вече не посяга към колелото. От време на време поглеждаше за Терезина, виждаше я ту да седи, ту да стои край някоя маса, между фраковете жълтата ѝ коса светеше ярко.

„За колко ли време ще ѝ стигнат хилядата франка! — помисли си той с усещане за скука. — Аз приключих с тях по-бързо.“

Веднъж тя му кимна. И още веднъж, след един час дойде при него, намери го вгълбен в себе си и сложи ръка на рамото му.

— Какво правите? Не играете ли?

— Вече играх.

— Загубихте ли?

— Да, но не беше много.

— Аз спечелих нещо. Вземете от моите пари.

— Благодаря, днес повече няма. Доволна ли сте?

— Да, хубаво е. Е, отивам отново. Или искате ли да се прибираме?

Тя продължи да играе, Клайн виждаше косата ѝ тук или там да блести между раменете на играчите. Занесе ѝ чаша шампанско и той самият изпи една. После отново седна на тапицираната с кожа пейка до стената.

Защо ли му се присъниха двете жени? Приличаха на собствената му съпруга и на жената от селската кръчма, а също и на Терезина. Други жени той не знаеше, не от години. Едната беше пробол, овладян от отвращение към нейното разкривено, подпухнало лице. Другата го бе нападнала в гръб и искаше да го удуши. Кое беше правилното? Кое имаше значение? Бе ли наранил жена си или тя него? Ще загине ли заради Терезина, или тя заради него? Можеше ли да не обича една жена, без да ѝ нанася рани и без да бъде нараняван от нея? Това негово проклятие ли беше или всеобщо? С всички ли ставаше така? Цялата любов ли бе такава?

А какво го свързваше с тази танцьорка, че я заобича? Той бе обичал много жени, които никога не узнаха за това. Какво го привързваше към нея, която стои там, отсреща, и се занимава с

хазартната игра като със сериозно дело? Колко детински израз имаше тя в своето усърдие, в своята надежда, и колко е здрава, наивна и жадна за живот! Какво би схванала, ако знаеше за неговия най-дълбок копнеж, за жаждата по смъртта, за носталгията по угасването, за завръщането в лоното на Бога! Може би ще го обикне вече скоро, може би ще заживее с него — но дали ще бъде по-различно, отколкото с жена му? Дали няма да бъде вечно сам със своите най-съкровени чувства?

Терезина прекъсна мислите му. Тя застана до него и сложи в ръката му пачка банкноти.

— Запазете ми ги за по-късно.

След известно време, той не знаеше дълго или кратко, жената се приближи отново и помоли да ѝ върне парите.

Тя губи, мислеше си Клайн, слава Богу! Навярно скоро ще престане да играе.

Малко след полунощ Терезина дойде, доволна и някак разгорещена.

— Така, преустановявам. Вие, бедният, разбира се, сте уморен. Дали да не хапнем още нещо, преди да потеглим за вкъщи?

В една ресторантска зала те ядоха шунка с яйца и плодове, пиха шампанско. Клайн се ободри и поразвесели. Танцьорката беше променена, радостна и в едно леко сладостно опиянение. Тя видя и знаеше отново, че беше красива и носеше хубави дрехи, усети домогващите се до благоволението ѝ погледи на мъжете от съседните маси, самият Клайн почувства преобразяването ѝ, видя я отново обгърната от блясък и прелестни изкушения, отново чу звука на предизвикателство и еротика в нейния глас, отново видя ръцете ѝ, бели, и шията ѝ, перлена, да се издигат сред дантелите.

— Доста ли спечелихте? — попита той с усмивка.

— Долу-горе — да, но това още не е голямата печалба. Имам около пет хиляди.

— Е, хубаво начало.

— Да, естествено, ще продължа следващия път. Ала това още не е истинският успех. Трябва да дойде изведнъж, а не така капка по капка.

Той искаше да ѝ каже „но тогава би трябвало да не залагате капка по капка, а всичко наведнъж“, вместо тези думи обаче се чукна с нея за

голямата печалба и продължи да се усмихва и да бърбри.

Колко хубаво беше момичето, здраво и непресторено в своята радост! Допреди час още стоеше край игралните маси, пресмятайки строго, загрижено, с бръчки на челото, зло.

Сега изглеждаше никога недокосвано от някаква грижа, никога нищо нечуvalo за пари, хазарт, сделки, като познало само радост, лукс и плуване без усилия по блестящата повърхност на живота! Истина ли беше всичко това, истинско ли беше? Нали той самият също се усмихваше, дори беше доволен, нали също се домогваше до радост и любов от весели очи — и все пак едновременно у него седеше един, който не вярваше във всичко това и гледаше на цялото с недоверие и присмех. По-различно ли беше у другите хора? Ах, толкова малко, толкова отчайващо малко знае човек за хората! В училище е учил стотици дати на смешни битки и имена на смешни стари крале, всеки ден чете статии за данъци или за Балканите, а за хората не знае нищо. Ако звънец не звъни, ако печка дими, ако едно колело в някаква машина спре, веднага се знае къде трябва да се търси причината и го правят с усърдие, и намират повредата, и знаят как да я оправят. Но това, което е у нас, тайната пружина, единствената, която дава смисъл на битието, същината ни, единствено живата, единствено способната да изпитва наслада и болка, да жадува щастие, да преживява щастие — тя е непозната, за нея не се знае нищо, съвсем нищо, и когато заболее, няма изцеление. Това не е ли безумно?

Докато той пиеше с Терезина и се усмихваше, в други сфери на душата му се надигаха и снишаваха, прииждаха и се оттегляха такива въпроси ту по-близо, ту по-далеч от съзнанието. Всичко беше съмнително, всичко плуваше в неизвестност. Ако Клайн знаеше само едно: дали тази несигурност, тази беда, това отчаяние и сред радостта, тази принуда да мислят и да си поставят въпроси я преживяват и другите хора или само той, единствен особнякът Клайн?

Откри едно, в това той се отличаваше от Терезина, в това тя бе по-различна от него, беше по детски първична и здрава. Жената разчиташе, както всички хора и както той самият по-рано, винаги инстинктивно на бъдещето, на утре и вдругиден, на безбрежно съществуване. Иначе би ли играла на рулетка и би ли могла да взема толкова сериозно парите? И тук, това Клайн чувстваше дълбоко, тъкмо тук беше отликата. За него зад всяко чувство и мисъл стоеше отворена

вратата, която води към нищото. Наистина той се измъчваше от страх, страх от твърде много неща, от безумието, от полицията, от безсънието, също и от страх пред смъртта. Но за всичко, което му вдъхваше страх, той едновременно жадуваше и копнееше — беше пълен с обжарващо възделение и любопитство към страданието, залеза, преследването, безумието и смъртта.

„Смешен свят!“ — каза си той тихо и нямаше предвид света наоколо си, а тази вътрешна същност.

Двамата напуснаха залата и сградата, като бърбеха, при бледата светлина на уличните лампи стигнаха до заспалия езерен бряг, където трябваше да събудят своя кормчия. Мина доста време, докато моторницата можеше да потегли, двамата стояха един до друг, неочаквано след изобилната светлина и пъстроцветната оживеност на залите, омагьосани от тъмната тишина на пустеещия нощен бряг, още с усмивките от казиното на горещите устни и вече хладно докоснати от нощта, от близостта на съня и страха пред самотата. Двамата изпитваха едно и също. Неволно се държаха за ръце, усмихваха се объркано и смутено в мрака, взаимно играеха с тръпнещите пръсти на ръцете си. Кормчията извика, те се качиха, седнаха в каютата и с буйна прегръдка Клайн притегли русата, тежка глава към себе си и в лумналия огън на своите целувки.

Междувременно, сякаш защитавайки се, тя се полуизправи и попита:

— Дали скоро ще дойдем отново тук?

Посред любовното вълнение той трябваше тайно да се усмихне. При всичко това тя още мислеше за играта, искаше да се върне тук и да продължи своята работа.

— Когато пожелаеш — каза той подкупващо, — утре или вдругиден, и всякога, когато искаш.

Щом усети пръстите ѝ да играят по тила му, той потръпна от спомена за страшното чувство, което бе изпитал в съня, когато отмъстителната жена бе забила нокти в шията му.

„Сега тя изведнъж трябва да ме убие, така би било и правилно — помисли той разпалено, — или аз нея.“

Когато ласкавата му ръка мина по нейните гърди, той се усмихна тихо на себе си. Би му било невъзможно още да разграничи наслада от болка. И неговото желание, и гладният му копнеж за прегръдка с тази

красива, силна жена, едва се отличаваха от страха, той жадуваше за нея, както осъденият на смърт за брадвата. Съществуваха и двете — пламенна страст и неутешима тъга, и двете горяха, и двете светеха като трескави звезди, и двете стопляха, и двете убиваха.

Терезина гъвкаво се изплъзна от една твърде дръзка ласка, хвана здраво двете му ръце, приближи очи до неговите и зашепна като обсебена:

— Какъв човек си ти? Защо те обичам? Защо ме привлича нещо към теб? Ти си вече стар и не си красив, какво е това? Слушай, дори все пак мисля, че си някакъв престъпник. Не си ли? Парите ти не са ли откраднати?

Той се опита да се освободи.

— Не говори, Терезина! Всички пари са крадени, всяка собственост е кражба. Важно ли е това? Всички ние сме грешници, всички ние сме престъпници дори само защото живеем. Важно ли е това?

— Ах, какво е важно? — трепна тя.

— Важно е ние да изпием тази чаша — каза Клайн бавно, — нищо друго не е от значение. Може би тя няма да ни бъде поднесена втори път. Искаш ли да дойдеш да спиш при мен, или мога да дойда при теб?

— Ела ти — каза тя тихо. — Страхувам се от теб и все пак трябва да сме заедно. Не ми откривай своята тайна! Нищо не искам да зная!

Замирането на мотора ги събуди, тя се откъсна от Клайн и докато усещанията ѝ се избистрят, оправи с ръка косите и дрехите си. Моторницата леко стигна до кея, светлините от лампите се отразяваха в черната вода. Слязоха.

— Чакай, чантата ми! — извика Терезина след десет крачки. Тя затича назад към мостчето, скочи в моторницата, на тапицираната пейка намери чантата си с парите, хвърли една банкнота на поглеждания недоверчиво кормчия и се устреми към прегръдката на Клайн, който я чакаше на кея.

[1] Горел, на върха на тази горичка (итал.). — Б.пр. ↑

5

Лятото бе започнало изведнъж, в течение на два горещи дни то бе променило света, горите бяха станали по-дълбоки, нощите омагьосани. Горещината се засилваше час след час, слънцето бързо тичаше по своя горещ полукръг, бързо и неспокойно го следваха звездите, напрежението на живота се повишаваше, светът бе подгонен от някаква беззвучна жадна стремглавост.

Настъпи една вечер, когато танцът на Терезина в курортното казино бе прекъснат от връхлетяла бясна вихрушка, лампите угаснаха, смутени лица се ухилваха в бялото проблясване на мълниите, жени крещяха, келнери мърмореха, прозорци дрънчаха от бурята.

Клайн веднага привлече Терезина до себе си на масата, където седеше заедно със стария комик.

— Чудесно! — каза той. — Да си тръгваме. Теб нали не те е страх?

— Не, никак. Но днес ти не бива да идваш с мен. Три нощи не си спал и изглеждаш ужасно. Заведи ме само до вкъщи и после иди да се напиш в хотела. Вземи веронал, ако е необходимо. Ти живееш като самоубиец.

Тръгнаха — Терезина с палто, дадено ѝ от един келнер — посред бурята и светкавиците и свистящите вихрушки от прах по обезлюдените улици, през разтърсващата нощ светли и ликуващи ехтяха силните удари на гръмотевиците, изведнъж зашумя дъжд — капките се пръскаха по паважа — все по-силно и по-силно с облекчително хълцане на диви порои в гъстата лятна зеленина на дърветата.

Мокри и пронизвани от тръпки, те стигнаха в жилището на танцьорката, Клайн не си отиде в хотела, за това вече не стана дума. Като си поемаха дъх, те влязоха в спалнята, усмихнати, свалиха напоените с вода дрехи, а пред прозореца светна ярка мълния, бурята и дъждът ровеха до изнемога в акациите.

— Не сме били отново в Кастилионе — пошегува се Клайн. — Кога ще идем?

Той я притисна до себе си, и двамата бяха възбудени. Отражението на бурята пламна и в техните ласки. На тласъци откъм прозореца влиташе прохладен въздух с горчивия дъх на зеленина и притъпления на пръст. След любовната борба и двамата бързо се унесоха в дрямка. На възглавницата хлътнолото му лице лежеше до нейното свежо, рядката му суха коса — до нейната пищна и цъфтяща. Пред прозореца вечерната буря догаряше в последните си пламъци, уморена гаснеше, бурята заспиваше, успокоен, тих, дъждът се стичаше по дърветата.

Малко след един часа Клайн, който вече не знаеше какво е да спиш продължително, се събуди от тежък, душен хаос от сънища, с празна глава и болки в очите. Лежа известно време неподвижен, с широко отворени очи, като се опомняше къде е. Нощ, някой дишаше до него, той беше при Терезина.

Бавно се изправи и мъките се върнаха, сега отново му беше отредено часове наред да лежи с болка и страх в сърцето, сам, да страда ненужни страдания, да мисли ненужни мисли, да бъде угрижен от ненужни грижи. От кошмара, който го бе събудил, към него запълзяха тежки, мазни усещания, отвращение и ужас, преситеност и самопрезрение.

Пипнешком Клайн намери ключа и го превъртя. Хладната светлина обля белите възглавници и столовете, отрупани с дрехи, а прозорецът приличаше на черна дупка в тясната стена. Върху обърнатото на другата страна лице на Терезина падаше сянка, шията и косата ѝ блестяха светли.

Така някога, от време на време, бе виждал да лежи и жена си и до нея му се случваше да прекара в безсъние, да ѝ завижда за сънната унесеност, и сякаш спокойното ѝ мирно дишане бе присмех за него. Нивга, никога човек не е така напълно изоставен от своите ближни, освен когато спи! И отново, както често бе ставало, се сети за изображението на страдащия Христос в Гетсиманската градина, където смъртният страх едва не го задушава, а неговите ученици спят, спят.

Тихичко Клайн притегли възглавницата по-близо до себе си заедно със спящата глава на Терезина. Сега виждаше лицето ѝ, в съня толкова чуждо, така затворено в себе си, така отвърнато от него.

Едното рамо и гръдта ѝ бяха оголени, под лепената завивка при всяко вдишване тялото ѝ се извиваше кротко, смешно, дойде му наум как във всички любовни слова, в стихотворения и любовни писма винаги и винаги се говори за сладки устни и бузи, но никога за корем и крака! Притворство! Притворство! Дълго наблюдаваше Терезина — с това красиво тяло, с тази гръд и с тези бели, здрави, силни, добре поддържани ръце и крака тя още често ще го изкушава и прегръща и ще взима от него наслада, а после утолена, ще отдъхва и спи дълбоко, без болки, без страх, без предчувствия, красива и морна, като здраво, унесено в сън животно. А той ще лежи до нея, без сън, с тръпнещи нерви, със сърце, пълно с мъка. Още често ли? Още често ли? А, не, вече не толкова често, вече не много пъти, може би никога вече. Клайн потръпна. Не, знаеше го — никога вече!

Със стенание той заби палци върху очните си кухини, защото тези дяволски болки бяха заседнали между очите и челото. Положително и Вагнер е имал същите болки, учителят Вагнер. Изпитвал е тези обезумяващи болки, положително години наред, и ги е влачил, и е страдал, и при това е мислел, че съзрява и стига по-близо до Бога в тези свои безполезни мъки. Докато един ден не е можел да понася, да търпи повече, така както той, Клайн, не можеше да ги понася. И все пак болките бяха най-малкото, а мислите, сънищата, кошмарите! Тогава една нощ Вагнер станал и разбрал, че няма никакъв смисъл повече да се редят още много такива нощи, пълни с мъка, че чрез това не се стига до Бога, и извадил ножа. Може би е било без полза, може би е било глупаво и жалко от страна на Вагнер да убива. Но който не познава неговите мъки, който не е изстрадал неговото тегло, едва ли ще го разбере.

Самият Клайн неотдавна насън прободя една жена с нож, защото обезобразеното ѝ лице му се струваше непоносимо. Но, естествено, всяко лице, което обичаш, се обезформя, обезобразено и ужасно привлекателно, когато вече не лъже, когато мълчи, когато спи. Тогава погледът прониква до дъно и там не открива ни следа от любов, както и ако проникнеше до дъно и в собственото сърце, погледът не намираще никаква любов. Тогава виждаше само жажда за живот и страх, и от страх, от глупав детински страх пред студовете, пред самотността, пред смъртта хората тичат един към друг, целуват се, прегръщат се, докосват буза о буза, слагат крак до крак, създават нови

твари на света. Така беше. Така някога той отиде при своята жена. Така някога, в началото на сегашния му път, в едно село, в гола каменна стаичка, жената на кръчмаря дойде при него, боса и мълчалива, тласкана от страх, от жажда за живот, от потребността да намери утеха. Така и той се приближи до Терезина, и тя до него. Винаги все същият подтик, същата жажда, същото недоразумение. Винаги същото разочарование, същото мрачно страдание. Човек вярва, че е по-близо до Бог, и държи жена в прегръдката си. Вярва, че постига съзвучие, а само е отместил и прехвърлил своята вина и своята неволя върху едно далечно бъдещо същество! Държи жена в прегръдките си, целува нейната уста, гали гърдата ѝ и създават едно дете, а някога детето, сполетяно от същата съдба, в някоя нощ също ще лежи до жена и също тъй ще се събужда от опиянението, от унеса, и с болки в очите ще гледа към бездната и ще проклина всичко. Непоносимо е да премислиш това до края!

Много внимателно Клайн наблюдаваше лицето на спящата, раменете и гърдата, светлите коси. Всичко това го бе очаровало и разочаровало, всичко това го бе примамило и измамил с обещание за наслада и щастие. Сега бе свършило, равносметката бе направена. Той бе влязъл в театъра „Вагнер“, бе открил защо всяко лице, след като излезе от сянката на измамата, е толкова обезобразено и нетърпимо.

Клайн стана от леглото и тръгна да търси нож. Като се промъкваше покрай стола, докосна дългите бежови чорапи на Терезина, при това светкавично му мина през ума как я бе видял за първи път в парка и как от нейната походка, от обувките и опънатите чорапи бе облъхнат от първия ѝ чар. Засмя се тихо, сякаш злорадо, и взе дрехите на Терезина една по една, опипа ги и ги пусна да паднат на земята. После продължи да търси, междувреме за момент забравяше всичко. Шапката му беше върху масата, машинално я вдигна, повъртя я в ръце, усети, че беше влажна, сложи я на главата си. До прозореца се спря, вгледа се в чернотата навън, чу песента на дъжда, звучеше му като от изчезналите други времена. Какво искаха всички те от него — прозорецът, нощта, дъждът, какво го интересуваше старата книга с картини от годините на детството.

Изведнъж се спря. В ръката му бе попаднала една вещ, която лежеше на масата, и той я погледна. Беше овално ръчно, сребърно огледало — появи се неговото лице, лицето на Вагнер, блуждаещо,

разкривено лице, с дълбоки сенки под очите, с черти, които сякаш са се пропукали и разрушили. Сега толкова странно често му се случваше неволно да попадне в някое огледало, струваше му се, че по-рано десетилетия никога не се бе оглеждал. И това като че ли спадаше към театъра на Вагнер.

Продължаваше да стои и дълго гледаше в огледалото. Лицето на някогашния Фридрих Клайн беше изтощено, свършено, то беше изхабено, от всяка бръчка крещеше приближаващият край. Това лице трябваше да изчезне, да бъде заличено. Беше толкова старо това лице, в него се бе отразило много, твърде много, много лъжа и измама, бе посипвано и обливано от много прах и дъжд. Някога беше гладко и хубаво, някога той го бе обичал, бе му се радвал и се бе грижил за него. Но често го бе и мразил. Защо? Нито едното, нито другото вече не се разбираше.

И защо стоеше сега тук, посред нощ, в тази малка чужда стая, с огледало в ръка и с мокра шапка на главата, странен палячо, какво ставаше с него? Какво искаше той? Седна на ръба на масата. Какво бе искал? Какво търсеше? Все пак бе търсил нещо, нали бе търсил нещо много важно?

Да, нож.

Изведнъж ужасно потресен, Клайн скочи и се втурна към леглото. Наведе се над възглавниците, видя лицето на спящото момиче сред русите коси. То беше още живо. Той още не бе го сторил! Ужас го обля с лед! Боже мой, вече надвисваше. Стигна се дотам, виждаше това, от което винаги се бе страхувал в своите най-страшни часове, да се приближава. Сега беше тука! Той, Вагнер, стоеше край леглото на унесената в сън и търсеше ножа. Не, той не искаше! Не, не беше обезумял! Слава Богу! Не беше полудял! Вече беше добре.

У него се разля спокойствие. Бавно навлече дрехите си: панталоните, палтото, обувките. Сега беше добре.

Когато поиска още веднъж да пристъпи към леглото, усети нещо меко под краката си. Дрехите на Терезина лежаха на пода; чорапите, светлосивата рокля. Той ги вдигна грижливо и ги метна на стола.

Угаси лампата и излезе от стаята. Пред къщата дъждът ръмеше, тих и хладен, никъде светлина, никъде жива душа, никъде звук, само дъжд, вдигна лицето си нагоре и остави дъждовните капки да се стичат

по челото и бузите му. Не се откриваше ни къс небе. Колко тъмно беше! На драго сърце, на драго сърце той би гледал към една звезда.

Спокойно вървеше по улиците, целият вир-вода. Не срещна ни човек, ни куче, светът беше измрял. При езерния бряг тръгна от лодка към лодка, всички бяха изтеглени навътре в сушата и стегнато закрепени с вериги. Едва откъд, чак в самото предградие, намери една, която беше по-хубаво вързана с въже и можеше да се отвърже. Отвърза я и сложи веслата. Брегът бързо се отдалечи, оставаше назад и се разтапяше в сиво, както никога преди. Само сиво и черно, и дъжд имаше още на света, сиво езеро, дъждовно езеро, сиво езеро, дъждовно небе, и всичко без край.

Навътре, в откритото езеро, Клайн изтегли греблата. Беше стигнал дотук и бе доволен. По-рано, в миговете, когато смъртта му изглеждаше неизбежна, той винаги на драго сърце искаше тя още малко да се позабави, да се отложи делото ѝ за утре, още веднъж да опита да живее по-нататък. Сега нямаше нищо такова. Малката лодка, това беше той, беше неговият малък, ограничен, изкуствено осигурен живот — наоколо обаче ширинето на сивотата беше светът, тя беше вселена и Бог, и да се оставиш да паднеш във всичко това, не беше тежко, а лесно, радостно.

Той седна на ръба на лодката навън, краката му висяха над водата. Бавно се приведе напред, приведе се още по-напред, докато зад него лодката пъргаво се изплъзваше. Той беше във вселена.

В малкото число на миговете, които още просъществува, се бе струпало много повече преживяно, отколкото във всичките четиридесет години отпреди, когато беше на път към тази цел.

Започна се с това: в момента, в който падаше, докато за време колкото трепва една мълния висеше между ръба на лодката и водата, си представи, че извършва самоубийство, детинщина, нещо наистина не лошо, но смешно и твърде глупаво. Патосът на желанието да умреш, патосът на самото умирање рухна от само себе си, от това не излизаше нищо. Смъртта му вече не бе необходима, сега вече не. Тя беше желана, бе хубава и добре дошла, но вече не бе необходима. От момента, откакто в проблесналите частици от секундата с цялото си желание, с целия си отказ от всяко желание, с цялата си всеотдайност се оставяше да се свлече от ръба на лодката в лоното на майката, в ръката на Бога — от този един миг умирањето вече бе загубило

значение. Нали всичко бе толкова просто, нали всичко беше толкова удивително лесно, вече нямаше бездни, нямаше трудности. Голямото изкуство беше в това. Да се оставиш да паднеш! И то ясно озари като резултат от неговия живот цялата му същност: да се оставиш да паднеш! Ако веднъж си го направил, ако веднъж си се пожертвал, ако веднъж си отстъпил на това желание и си се примирил, ако веднъж си се отказал от всички опори и от всяка земна твърд под себе си, вслушай се само и напълно във водителя от собственото си сърце, тогава всичко ще е спечелено, тогава всичко ще е добро, вече няма страх, няма опасност.

Това беше постигнато, това велико, единствено: Той се бе оставил да пада! Да се остави да падне във водата и в смъртта, не беше необходимо. Също така добре би могъл да се остави да падне в живота. Но на това не отдаваше голямо значение, то не беше важно. Той ще живее, ще се върне отново. Тогава няма да му е нужно самоубийство и никой от всички тия странни завои, никоя от всички тия мъчителни и болезнени глупости, защото вече ще е преодолел страха.

Чудна мисъл — живот без страх! Страхът преодолян — ето блаженството, ето избавлението. Как през целия си живот бе измъчван от страх, сега, когато смъртта едва ли не задушаваше гърлото му, вече не чувстваше нищо, никакъв страх, никакъв ужас, само усмивка, само избавление, само разбирателство. Сега изведнъж знаеше какво е страх и че това чувство може да бъде преодоляно само от този, който го е познал. А човек изпитва страх от хиляди неща: от болки, от съдии, от собственото си сърце, изпитва страх от съня, страх от събуждането, от самотността, от студенината, от безумието, от смъртта, най-вече от нея, от смъртта. Но всички стракове бяха само маски и предрешвания. В действителност имаше един-единствен страх — от това да се оставиш да паднеш, от крачката към неизвестното, малката крачка отвъд всяко осигуряване, което съществува. И който веднъж, един-единствен път, се подведе, веднъж прояви голямото доверие и повери себе си на съдбата, той е освободен. Вече не е подвластен на земните закони, паднал е във вселената и кръжи по орбитите на съзвездията. Така беше. А бе и толкова просто, всяко дете би могло да го разбере, да го знае.

Той не разсъждаваше върху това с вече родени мисли, а го живееше, чувстваше, докосваше, вдъхваше аромата, усещаше вкуса му. Вкусваше, вдъхваше, гледаше и разбираше какво бе животът. Виждаше сътворението на света, виждаше гибелта на света и двете като противостоящи армии, които, непрестанно в поход една срещу друга, не свършваха никога, вечно бяха на път. Светът непрестанно се раждаше и непрестанно умираше. Всеки живот беше дихание, изтръгнало се от Бога. Всяко умираше беше дихание, вдъхнато от Бога. Който се бе научил да не се противи, да се остави да падне, той умираше лесно и лесно биваше роден. Който се съпротивляваше, се измъчваше от страх, умираше тежко и биваше раждан неохотно.

В сивия дъждовен мрак над нощното езеро падащият видя играта на света, отразена и изобразена: слънце и звезди се издигаха и падаха, хорове, човеци и животни, призраци и ангели се възправяха едни срещу други, пееха, мълчаха, крещяха, върволици от същества, устремени едно към друго, всяко недооценяваше себе си и във всяко друго същество мразеше и преследваше себе си. Целият им копнеж беше по смъртта, по покоя, целта им бе Бог, завръщането към Бога, оставането в Бог. Тази цел пораждаше боязън, защото беше измамна. Нямаше оставане в Бога! Нямаше покой! Съществуваше само извечното, вечното, прекрасно, свято вдишване и издишване, сътворяване и разпадане, раждане и смърт, потегляне и завръщане, без отдих, без край. И затова имаше само едно изкуство, само едно учение, само една тайна: да се оставиш да паднеш, да не се съпротивяваш срещу Божията воля, да не се вкопчваш в нищо, нито в добро, нито в лошо. Тогава ще си избавен, тогава ще си свободен от страдания, свободен от страх, единствено тогава.

Животът му лежеше пред него като местност, с гори, долини и села, която човек обзира от билото на висока планина. Всичко беше добро, просто и добро, чрез неговия страх, чрез неговото настръхване срещу болката всичко беше се превърнало в мъка и отлитане в чудовищни кълба и конвулсии на жал и мъка. Нямаше жена, без която да не можеш да живееш — нямаше и жена, с която да не би могъл да живееш. На света нямаше същество, което да не бе толкова хубаво, толкова желано, толкова ощастливяващо, както и противоположно нему. Беше блаженство да се живее, беше блаженство да се умре, докато сам висиш в световното пространство. Нямаше спокойствие

отвън, нямаше спокойствие в гробището, спокойствие в Бог, никакво вълшебство никога не прекъсваше веригата на ражданията, безкрайната верига от вдъхванията на Бога. Но имаше друго спокойствие, което трябваше да се намери в собствената душа. То се наричаше: остави се да паднеш! Не се защитавай! Умри на драго сърце! Живей на драго сърце!

Всички ликове на живота му бяха при него, всички образи на любовта, всички разновидности на страданието му. Неговата жена беше чиста и невинна, както и той самият, Терезина му се усмихваше детински. Убиецът Вагнер, чиято сянка толкова широко бе легнала над живота на Клайн, сериозно се усмихваше в лицето му и тази усмивка разказваше, че и деянието на Вагнер е било път към избавление, и то е било едно дихание, а също и символ, и още, че убийство и кръв, и отвращение не са неща, които реално съществуват, а са само стойности на нашата собствена, себеизмъчваща се душа. С убийството на Вагнер той, Клайн, бе прекарал години от своя живот в отхвърляне и одобряване, осъждане и удивление, отвращение и подражание, от това убийство си бе изковал дълга верига мъки, страхове, неволи. Обхванат от страх, стотици пъти бе преживял собствената си смърт, бе се виждал да умира на ешафода, бе усещал острието на бръснача на шията си и куршума в слепоочието си — сега, когато наистина умираше със смъртта, от която се бе страхувал, беше толкова лесно, толкова просто, радост и триумф. В света нямаше нищо, от което да се страхуваш, нищо не беше ужасно — единствено покорени от безумие, си създаваме целия страх, цялата мъка, само в нашата собствена напласена душа възникват добро и зло, ценно и безценно, жажда и страх.

Фигурата на Вагнер се изгуби в далечината. Не беше Вагнер, вече не, нямаше никакъв Вагнер, всичко това бе измама. Е, нека Вагнер умре! Той, Клайн, ще живее!

В устата му се вля вода и той пи. От всички страни, през всичките му сетива проникваше вода, всичко се разтваряше. Той беше всмукан, беше вдишан, редом притиснати до него плътно, както капки във вода, плуваха други хора, плуваше Терезина, плуваше старият певец, плуваше някогашната му жена, баща му, майка му, сестра му и стотици, стотици, стотици други хора, а също картини и къщи, и Тициановата Венера, и катедралата на Страсбург, всичко плуваше

близо едно до друго в огромен поток, тласкан от необходимостта, бързо, по-бързо, бясно, и срещу този чудовищен, неудържимо буен огромен поток от фигури, идваше друг, чудовищен, неудържимо буен поток от лица, крака, стомаси, от животни, цветя, мисли, убийства, самоубийства, написани книги, изплакани сълзи, необятен, необятен, придошъл, придошъл, детски очи и черни къдри и глави на риби, една жена със забит в окървавеното тяло дълъг нож, млад човек, сходен с него, с лице, което преливаше от своята страст, това беше той самият, двадесетгодишен, нявгашният изчезнал Клайн! Колко хубаво, че сега и това познание стигна до него: не съществуваше време. Единственото, което стоеше между старост и младост, между Вавилон и Берлин, между добро и зло, между даване и вземане, единственото, което изпълваше света с различия, ценности, мъки, спорове, войни, беше човешкият дух, невръстният, необуздан и жесток човешки дух, в състояние на повилняла младост, още далеч от познанието, още далеч от Бог. Той откриваше противоречия, измисляше имена. Някои неща наричаше красиви, други грозни, едно добро, второ лошо. Един откъс от живота беше назван любов, друг — убийство. Такъв бе този дух — млад, глупав, смешен. Едно от откритията му беше времето. Фино откритие, тънък инструмент, за да се измъчваш още по-дълбоко и да направиш света многостранен и по-тежък! Винаги и единствено чрез времето човек бива разделен от всичко, за което жадува, само чрез времето, само чрез това страхотно откритие! То беше една от опорите, една от патериците, които първи трябва да захвърлиш, ако искаш да бъдеш свободен.

Световният поток на образите продължи да приижда, поетият от Бога, и другият, насрещният, издишаният. Клайн видя същества, които се обръщаха срещу течението, възправяха се със страшни спазми и сами си причиняваха ужасни мъки: герои, престъпници, безумци, мислители, влюбени, религиозни. Видя и други, подобно на него самия, тласнати бързо и леко, с дълбоката вътрешна наслада на отдаването, на саморазбирането, блажени като него. От напева на блажените и от безкрайния мъчителен вик на неблажените над двата световни потока се издигаше прозрачна сфера или купол от звуци, храм на музиката, в чиято среда седеше божеството, седеше светла и невидима в светлината блестяща звезда, олицетворение на светлината. А около нея като вечен прибой ехтеше музиката на световните хорове.

От световния поток излизаха герои и мислители, пророци и вестители на зло. „Вижте, това е Всевишният и неговият път води към мира“ — викаше един и мнозина го следваха. Друг обявяваше, че божият друм водел към борби и войни. Един наричаше Бог светлина, друг — нощ, някой — баща, втори — майка. Един го възхваляваше като покой, друг като движение, като огън, студ, като съдник, утешител, създател и унищожител, като всеопрощаващ, като отмъщаващ. Бог самият не си даваше име, искаше да бъде обичан, да бъде възхваляван, проклинан, мразен, обожаван, защото музиката на световните хорове беше неговият храм и неговият живот — нему беше все едно с какво име ще бъде наречен, все едно дали го обичат и мразят, дали търсят при него спокойствие и сън или танц и бесен вихър. Всеки можеше да търси. Всеки можеше да намери.

Едва сега Клайн долови собствения си глас. Пееше. С нов, могъщ, ясен, ехтящ глас той пееше високо, пееше високо възхвала на Бога, признание на Бога. Той пееше, докато неудържимо отплуваше нататък сред милионите същества, един проповедник и прорицател. Високо звучеше неговата песен, сводът от тонове се вдигаше нагоре, в средата му сияеше Бог. Огромни, потоците отшумяваха.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.